

Sveriges lantbruksuniversitet
Swedish University of Agricultural Sciences

Fakulteten för landskapsarkitektur, trädgårds-
och växtproduktionsvetenskap

Japansk trädgårdskonst i Sverige

– Introduktion och inspiration vid gestaltning

Japanese garden design in Sweden- Introduction and inspiration by design

Gunilla Utter

Japansk trädgårdskonst i Sverige- Introduktion och inspiration vid gestaltning

Japanese garden design- Introduction and inspiration by design

Gunilla Utter

Handledare: Cecilia Öxell, SLU, Institutionen för Landskapsarkitektur, planering och förvaltning

Examinator: Petra Thorpert, SLU, Institutionen för Landskapsarkitektur, planering och förvaltning

Omfattning: 15 hp

Nivå och fördjupning: G2E

Kurstitel: Kandidatarbete i trädgårdsdesign

Kurskod: EX0652

Program/utbildning: Trädgårdsingenjör:design - kandidatprogram

Examen: *trädgårdsingenjör i landskapsplanering*

Ämne: Landskapsplanering

Utgivningsort: Alnarp

Utgivningsmånad och -år: maj 2014

Elektronisk publicering: <http://stud.epsilon.slu.se>

Nyckelord: Japansk trädgårdskonst, japanskinspirerade trädgårdar, Ulla Molin, Rudolf Abelin, Sven-Ingvar Andersson

SLU, Sveriges lantbruksuniversitet

Fakulteten för landskapsarkitektur, trädgårds- och växtproduktionsvetenskap

Institutionen för landskapsarkitektur, planering och förvaltning

Förord

Det är många som jag vill tacka för att detta arbete kommit till.

Förs och främst vill jag tacka min familj Patrik och Pontus som helhjärtat stöttat mig på vägen.

Under arbetets gång har jag haft förmånen att träffa och prata med många trevliga människor som generöst bjudit på sin tid, kunskap och sitt engagemang.

Speciellt vill jag tacka:

-Min handledare Cecilia Öxell som hjälpte mig att sortera mina tankar och idéer när arbetet startade och sedan funnits med längst vägen.

-Eva och Roland Gustavsson, SLU Alnarp, som var med mig vid besöket i Ronneby brunnspark, tips och information om Ulla Molin och årets godaste hembakade semlor.

-Bengt Gran, Göteborgs botaniska trädgårds, för inspirerande samtal och lektion i konsten att odla mossa i Japandalen.

-Helén Nordin, landskaps arkitekt, för den fina boken om Norrvikens trädgård och att du tog dig tid att svara på alla mina frågor och plocka fram information om Furutorpslatsen.

-Birthe Wibrand, Landskrona konsthall, för ritningar och info om Ulla Molins japanska trädgård.

-Johan Dieden för att du lät mig titta på din fantastiska privata trädgård.

-Ronneby kommun och Wingårdhs arkitekter för ritningar och bilder till arbetet.

Nu fortsätter jag att drömma om en egen resa till Japan. Att skriva detta arbete har varit en bra förberedelse inför den visionen.

Sammanfattning

Det finns stora skillnaderna mellan västvärldens trädgårdstradition och den japanska trädgårdskonsten med sin starka koppling till religion, filosofi och den japanska kulturen. Det gör det komplicerat när vi vill hämta inspiration och applicera den japanska trädgårdskonsten i Sverige.

Detta arbete behandlar när och hur den japanska trädgårdskonsten introducerades i Sverige. Arbetet visar också exempel på hur några olika trädgårdsarkitekter förhållit sig till, inspirerats av och applicerat den japanska trädgårdskonsten vid gestaltning av trädgårdsrum i södra Sverige. Ett avsnitt i arbetet berör särskilt hur Ulla Molin inspirerats av den japanska trädgårds konsten. Hennes betydelse för spridandet av kunskap om den japanska trädgårdskonsten i Sverige betonas också.

Litteraturstudier har kompletterats med platsstudier och intervjuer. Platsstudier har genomförts i 6 olika japanskinspirerade trädgårdar i södra Sverige. De trädgårdar som har besökts finns i Norrvikens trädgårdar, Ronneby brunnspark, Göteborgs botaniska trädgård, Konsthallen i Landskrona, Furutorps-platsen i Helsingborg och en privat trädgård i Västra Karup i Skåne.

De japanskinspirerade trädgårdarna som har undersökts redovisas med bakgrund och exempel ges på hur olika designprinciper, tekniker och element från den japanska trädgårdskonsten har använts i gestaltningen. Här kan man också få en bild av några olika trädgårdsarkitekters förhållningssätt till den japanska trädgårdskonsten vid gestaltning i Sverige.

Den japanska trädgårdskonsten introducerades i Sverige så sent som i början på 1900-talet. Med de modernistiska trädgårdsarkitekterna och landskapsarkitekterna kom den japanska trädgårdskonsten att påverka den svenska trädgårdstraditionen. Deras olika förhållningsätt till japanskinspirerade trädgårdar i Sverige och hur de har inspirerats och applicerat den japanska trädgårdskonsten skiljer sig åt. Detta är frågeställningar som är aktuella även i dag när vi vill använda oss av den japanska trädgårdskonstens olika kvaliteter.

Abstract

There are major differences between the West's garden tradition and the Japanese garden design with its strong connection to religion, philosophy and Japanese culture. This makes it complicated when we want to draw inspiration and apply the Japanese garden design in Sweden.

This work deals with when and how the Japanese garden design was introduced in Sweden . The work also shows examples of how some different garden designers applied the Japanese garden design when they created garden rooms in the south of Sweden. A section of the work addresses specifically how Ulla Molin was inspired by the Japanese garden design. It also emphasizes her importance to the dissemination of the Japanese garden knowledge in Sweden.

Literature studies are complemented with location studies and interviews. Location studies were performed in six different Japanese-inspired gardens in the south of Sweden. The gardens that have been visited is Norrviken garden, Ronneby SPA garden, Gothenburg Botanical Garden, the Art Gallery in Landskrona, Furutorpsplatsen in Helsingborg and a private garden in Västra Karup.

The Japanese-inspired gardens that have been investigated are reported with the background and gives examples of how different design principles, techniques, and elements from the Japanese garden design has been used in the design. Here you can also get an idea of some different garden designers approach to the use of Japanese garden design in Sweden.

The Japanese garden design was introduced in Sweden as late as the early 1900s. With the modernist garden designers and landscape architects came the Japanese garden art to influencing the Swedish garden tradition. Their attitude to Japanese-inspired gardens in Sweden and how they have been inspired and applied the Japanese garden design are different. These are issues that are current even today when we want to use different qualitys from the Japanese garden design.

Innehållsförteckning

1	Inledning.....	1
1.1	Bakgrund	1
1.2	Syfte och mål	2
1.3	Avgränsningar	2
1.4	Metod och material	2
2	De japanska växternas introduktion i Europa.....	4
2.1	Japan det okända landet	4
2.2	De första europeiska botanikerna i Japan	4
3	Japansk trädgårdskonst som inspiration i Sverige.....	6
3.1	Exotisk trädgårdskonst från öst	6
3.2	Världsutställningarna och kunskap om Japans trädgårdskonst	6
3.3	De första japanskinspirerade trädgårdarna i Europa	7
3.4	De nordiska modernisterna	8
3.5	Ulla Molin- japanskinspirerad inspiratör	9
3.6	Den japanska trädgårdskonsten	11
3.6.1	Designprinciper	11
3.6.2	Designtechniker	12
3.6.3	Designelement	14
4	Platsstudier- inspiration och applicering av japansk trädgårdskonst.....	16
4.1	Norrvikens trädgårdar -Japanska trädgården	16
4.1.1	Bakgrund	16
4.1.2	Gestaltning- exempel designprinciper, tekniker, element	17
4.2	Göteborgs botaniska trädgård- Japandalen	21
4.2.1	Bakgrund	21
4.2.2	Gestaltning-exempel designprinciper, tekniker, element	22
4.3	Ronneby brunnsparc- Japanska trädgården	25
4.3.1	Bakgrund	25
4.3.2	Gestaltning- exempel designprinciper, tekniker, element	26
4.4	Furutorpsplatsen Helsingborg- Nordvästra entrén	33
4.4.1	Bakgrund	33
4.4.2	Gestaltning- exempel designprinciper, tekniker, element	34
4.5	The Mill house - privat trädgård, Västra Karup	38
4.5.1	Bakgrund	38
4.5.2	Gestaltning- exempel, designprinciper, tekniker, element	39
4.6	Landskrona konsthall- Japansk trädgård	44
4.6.1	Bakgrund	44
4.6.2	Gestaltning- exempel designprinciper, tekniker, element	44
5	Diskussion.....	47
6	Källförteckning.....	50
7	Bilagor.....	53
	Bilaga 1. Ulla Molins anteckningar, Konsthallen Landskrona	
	Bilaga 2. Sven-Ingvar Andersson, Japansk trädgårdsfilosofi	

1 Inledning

1.1 Bakgrund

Japansk trädgårdskonst inspirerar och har inspirerat många trädgårdsarkitekter i västvärlden genom åren. Den erbjuder förutom en speciell estetik, en enkelhet där naturen används som en källa till inspiration. Japansk trädgårdskonst har förutom estetiken även kvalitéer som att skapa kravlösa och restaurativa trädgårdsmiljöer vilket man kan använda sig av vid bl.a. rehabilitering (Kaplan & Kaplan 1989).

I Sverige och i övriga västvärlden upplevs ofta att tiden går för fort och att allt snurrar fortare och fortare. De stressrelaterade sjukdomarna blir också allt vanligare i vårt samhälle. I början på 2000-talet arbetade jag som arbetsterapeut på Alnarps rehabiliteringsträdgård där personer med utmattningssyndrom fick sin behandling i trädgården. Det var då när jag såg trädgårdsmiljöernas positiva effekter på deltagarna i rehabiliteringen som jag insåg behovet av restaurativa trädgårdsmiljöer. Det var också då som mitt intresse för den japanska trädgårdskonsten startade.

Den japanska trädgårdskonstens utveckling är starkt förknippad med landets samhällsutveckling, politiska förändringar, konst och religionsutövning. Influenserna utifrån har genom historien främst kommit från Korea och Kina (Keane 1996). Genom århundraden har det utvecklats olika japanska trädgårdsstilar. Gestaltningen innehåller olika övergripande principer, gestaltningstekniker och viktiga element som man som trädgårdsarkitekt bör vara väl förtrogen med om man vill skapa en japansk-inspirerad trädgård i Sverige (Holm 1996). De japanska trädgårdarnas gestaltning och dess element har även en stark symbolik med filosofiska, religiösa eller kulturella betydelser. Dessa kan vara svåra att ta till sig, om man inte är väl insatt i den japanska kulturen (Keane 1996).

Denna bakgrund gör att den japanska trädgårdskonsten och den svenska trädgårdskulturen tydligt skiljer sig åt. Skillnaderna gör det spännande men komplext och är något man behöver förhålla sig till vid gestaltning av japanskinspirerade trädgårdsrums utformning utanför Japan. Här finns många olika åsikter och förhållningssätt hos olika trädgårdsarkitekter och trädgårdsintresserade vid gestaltning av japansk-inspirerade trädgårdar.

I Sverige finns japanskinspirerade trädgårdsrums utformning med varierande stilar, i olika sammanhang och i olika miljöer. Trädgårdsrums utformning har under åren gestaltats med olika ambitioner om att skapa mer eller mindre autentiska japanska trädgårdar och med varierande fokus på de olika kvaliteter som den japanska trädgårdskonsten har att erbjuda. Flera kända svenska trädgårdsarkitekter har på olika sätt inspirerats av den japanska trädgårdskonsten däribland Ulla Molin.

Japanskinspirerade trädgårdsrums utformning finns i svenska offentliga parker, vid hotell i städer, vid lugna naturnära SPA/hotellanläggningar, i botaniska trädgårdar och i privata trädgårdar för att nämna några exempel.

Vad är det då man blir inspirerad av? Vilka uttryck vill man uppnå med gestaltningen och hur autentiska japanska trädgårdsrums utformning vill man skapa? Kan man överhuvudtaget göra en japansk trädgård i Sverige? Hur kan man förhålla sig till denna komplexitet och dessa skillnader vid gestaltning av trädgårdsrums utformning i Sverige?

1.2 Syfte och mål

Arbetet syftar till att undersöka hur den japanska trädgårdskonsten introducerades, har inspirerat samt hur den har applicerats vid gestaltning av några olika trädgårdsrum i södra Sverige.

Målet är att beskriva exempel på hur den japanska trädgårdskonsten introducerades i Sverige och att ge exempel på hur några olika trädgårdsarkitekter inspirerats av och förhållit sig till den japanska trädgårdskonstens komplexitet vid gestaltning av olika trädgårdsrum i södra Sverige.

Arbetet behandlar följande frågeställningar:

- När och hur introducerades den japanska trädgårdskonsten i Sverige?
- Hur har man inspirerats och applicerat den japanska trädgårdskonsten vid gestaltning av 6 olika trädgårdsrum i södra Sverige?

De utvalda trädgårdarna för platsstudier är: Norrvikensträdgårdar i Båstad- Japanska trädgården, Göteborgs botaniska trädgård- Japandalen, Ronneby brunnspark- Japanska trädgården, Furutorpsplatsen Helsingborg- nordvästra entrén, The Mill house- privata trädgård, Västra Karup och Landskrona konsthall- Japansk trädgård.

1.3 Avgränsningar

Arbetet fokuserar på japanskinspirerade trädgårdsrum i södra Sverige och hur ett urval av svenska trädgårdsarkitekter har inspirerats av och applicerat den japanska trädgårdskonsten i Sverige. Någon beskrivning av den japanska trädgårdskonstens utveckling och olika stilar ryms inte i detta arbete.

Det finns många böcker som på olika sätt försöker förklara och beskriva den komplexa japanska trädgårdskonsten. Världens äldsta trädgårdsbok, *Sakuteiki*, publicerades i Japan i mitten på 1100-talet under Heian perioden (Keane 1996). Den innehåller instruktioner och förklaringar till den japanska trädgårdskonsten som är aktuella ännu i dag. Landskapsarkitekt Marc Peter Keane har gjort en översättning av *Sakuteiki* och även skrivit flera böcker om japansk trädgårdskonst. I detta arbete ges en kort och inte på något sätt heltäckande beskrivning av den japanska trädgårdskonstens principer, tekniker och element. Jag valt att avgränsa mig till att i första hand utgå från Keanes bok, *Japanese garden design*, vid beskrivningen av principer, tekniker och element.

1.4 Metod och material

För arbetet har tre olika metoder valts ut för att besvara frågeställningarna. Det är litteraturstudier, platsstudier i 6 utvalda trädgårdar och intervjuer med ett par utvalda personer som är knutna till platserna.

Arbetet har genomförts som en litteraturstudie med fokus på:

- Den japanska trädgårdskonsten för fördjupning och ökad förståelse om ämnet.
- Hur den japanska trädgårdskonsten beskrivs ha introducerats i Sverige.
- Kända trädgårdsarkitekter som i litteraturen beskrivs vara inspirerade av den japanska trädgårdskonsten och på vilket sätt som de har inspirerats och applicerat delar av den japanska trädgårdskonsten vid gestaltning av trädgårdsrum i Sverige.

Litteratur om ämnet har sökts på bibliotek i olika databaser som epsilon, google scholar m.fl. Besök har gjorts på Högensä bibliotek och Ulla Molin utställningen. Litteraturstudierna har kompletterats med platsstudier och en analys av trädgårdarnas gestaltning. Detta för att kunna besvara frågeställningarna och för att redovisa exempel på hur man i de utvalda trädgårdarna har inspirerats av och applicerat den japanska trädgårdskonstens designprinciper, designtechniker och designelement.

Trädgårdarna för platsstudierna har valts ut för att representera en bredd både vad gäller ålder på och användning för anläggningarna. Kriterier för urval:

- Utifrån olika användningsområden för japanskinspirerade trädgårdsrum i Sverige dvs. offentliga platser i staden, botaniska trädgårdar, trädgårdsparkar och privata trädgårdar.
- Utifrån när trädgården anlades och att den är gestaltad av professionella trädgårdsgestaltare.
- Avståndet till trädgårdarna skulle också ligga inom rimligt avstånd för att jag skulle ha möjlighet till besök i trädgårdarna under arbetets genomförande.

Urvalsprocessen resulterade i följande trädgårdar:

Rudolf Abelins Norrviken- en tidig japanskinspirerad gestaltning.

Sven-Invar Anderssons anläggning i Ronneby brunn- en offentlig park gestaltad på senare tid.

Göteborgs botaniska trädgård, Japandalen- delaktiga i de japanska växternas introduktion i Sverige.

Furutorpsparkens nordvästra entré- ett offentligt rum i staden med japanska designelement.

Trädgården vid The Mill house-privat trädgård gestaltad av professionella landskapsarkitekter.

Landskrona konsthall japansk trädgård- gestaltad av Ulla Molin och som skiljer sig från hennes övriga gestaltning.

Vid analysen av de 6 olika trädgårdarna för platsstudier har jag valt att utgå från den struktur av designprinciper, designtekniker och designelement som finns beskriven i Marc Peter Keanes bok, *Japanese garden design*. Platsstudierna redovisas genom bilder med exempel från de olika trädgårdarna på olika designprinciper, tekniker och element från japanska trädgårdskonsten.

Som intervjutyp valdes öppet riktade intervjuer (Höst, Regnell & Runesson 2006). Detta för att ha möjlighet till fördjupning beroende på respondentens svar och resonemang. Intervju har gjorts via mail och på telefon med Helen Nordin, Landskapsarkitekt Kalmar, som har gestaltat Furutorps-platsens nordvästra entré i Helsingborg och som dessutom har varit involverad i tidigare inventering av Rudolf Abelins japanskinspirerade trädgård på Norrviken. Bengt Gran, trädgårdsmästare, som sedan 27 år arbetar med Japandalen i Göteborgs botaniska trädgård har intervjuats i samband med platsstudien i Japandalen 140225.

De flesta bilder som finns i arbetet är fotografier som jag själv tagit antingen i samband med detta arbete eller vid tidigare tillfällen. Övriga bilder används med tillstånd från källan som presenteras under respektive bild.

2 De japanska växternas introduktion i Europa

2.1 Japan det okända landet

De japanska och svenska trädgårdsstilarna har utvecklats oberoende av varandra under mycket lång tid. Richard (1974) beskriver att de första västerlänningarna som kom till Japan var tre portugiser som blåste i land med en kinesisk båt år 1542 eller 1543. Som en följd av detta skapades ett handelsutbyte mellan Japan och Portugal. Lite senare kom även andra länder som England, Spanien och Nederländerna att bedriva handel med det nyfunna landet i öster. Utvecklingen som följde, med bl.a. försök att kristna den japanska befolkningen, blev till slut för hotfull för det japanska styret. Därför beslutade Japan år 1639 att landets gränser skulle stängas helt. Den Nederländska handelsflottan, som inte hade med sig några missionärer på sina resor, fick dock tillåtelse att fortsätta med handeln under speciella villkor. Det japanska styret var intresserade både av en lönsam handel och att få tillgång till västvärldens kunskaper inom teknik och vetenskap. Den ”stängda gränsens” politik påverkade även japanerna som inte fick lämna landet, och de japaner som var utomlands tilläts inte att komma tillbaka. Det Nederländska ostindiska kompaniet hänvisades till en liten konstgjord ö Deshima som låg i Nagasaki bukten. Flottan hade med sig läkare ombord som förutom kunskaper i medicin även hade kunskaper i olika naturvetenskaper. De japanska gränserna förblev effektivt stängda för västvärlden under drygt 200 år (Richard 1974). Det var så sent som 1854 som Japan efter militärt hot tvungades att bryta sin isolering och öppna upp gränserna för omvärlden. Vid sekelskiftet resulterade detta i ett ömsesidigt utbyte och påverkan mellan Japan och väst (Holm 1996). Handeln med Japan ökade vilket gjorde att många japanska produkter kom till Europa där det japanska hantverket och konsten möttes av ett stort intresse (Nordin 2006). I väst fascinerades man av det främmande och annorlunda i den japanska kulturen och konsten (Fridh 2004).

2.2 De första europeiska botanikerna i Japan

Tysken Engelbert Kaempferi (1651-1716) var mellan 1690 och 1692 chefskirurg i den Nederländska Ostindiska kompaniet i Japan (Hobhouse 2002). År 1712 gav han ut boken, *Amoenitates Exoticae*, med beskrivningar av japansk kultur, japanska träd, buskar och blommor. Kaempferi beskrev även som den förste europén en japansk tempelträdgård, Chon-in. Detta var den första inspirationen från japansk trädgårdskonst som nådde Europa under den långa japanska isoleringen (Hobhouse 2002).

Ungefär 85 år senare, år 1775, landsteg svensken Carl Peter Thunberg (1743-1828) på ön Deshima i Japan (Richard 1974). Thunberg hade dessförinnan lärt sig holländska för att på så sätt kunna ingå i den Nederländska flottan som läkare och botanist. Hans resa bekostades av nederländare som var intresserade av den okända japanska floran och av att importera och sprida japanska växter till Nederländerna. Richard (1974) skriver vidare att västerlänningarna hölls isolerade på den lilla ön Deshima med stränga restriktioner. Vid de få tillfällen de fick besöka fastlandet övervakades de av japanerna. Trots detta lyckades Thunberg under sina 16 månader i Japan att samla växtmaterial, japanska böcker och knyta viktiga kontakter med några naturvetenskapligt intresserade japaner. Detta resulterade i att han några år senare 1784 gav ut boken *Flora Japonica*. Thunbergs arbete med botaniska insamlingar i Japan innebar att kunskapen om de japanska växterna började spridas i västvärlden och delar av växtmaterialet odlades i den botaniska trädgården i Uppsala där han arbetade efter hemkomsten från Japan (Richard 1974).

Den tyske botanisten och ögonspecialisten Philipp Franz von Siebold (1796-1866) kom till Japan 1826 (Hobhouse 2002). Han var den tredje europén som kom till Japan med den Nederländska flottan med uppdrag att hämta växter från Japan. Resultatet av insamlingen blev grunden till den botaniska trädgården i Lieden och till Okogarten i Würzburg. Siebold gjorde ytterligare ett besök i Japan lite senare och han gav även ut två volymer av *Flora Japonica* som publicerades mellan 1835 och 1842 (Hobhouse 2002).

När den Japanska gränsen åter öppnades efter den långa isoleringen fick västvärlden lättare tillgång till de japanska växterna och handeln med de exotiska växterna tog fart (Hobhouse 2002). Hansson (1997) beskriver att tillgången på växtmaterial på den europeiska marknaden ökade dramatiskt vid denna tid. En av orsakerna var att engelsmannen Nathaniel Begshaw Wards i början på 1800-talet uppfann små portabla växthus. De lufttäta växthusen, av glas och trä, gjorde det nu möjligt för ömtåliga och unika växter att överleva transporten från avlägsna länder till Europa. Utveckling av tekniken för glastillverkningen innebar att man efterhand kunde bygga allt större växthus på hemmaplan vilket underlättade växtförädling (Hansson 1997). De första växtsamlare som kom till Japan i samband med att gränserna öppnades 1854 var amerikanerna Wells Williams och James Morrow (Linder 1999).

Den japanska trädgårdskonsten innehåller, trots Japans rika inhemska flora, få typer av växter i en och samma trädgård. Varje växt väljs ut med omsorg till förmån för den enhetliga upplevelsen (Hobhouse 2002). Växterna som används är främst inhemska men även i de tidigaste trädgårdarna i Japan fanns exotiska växter från Kina som *Ginkgo biloba*, *Paeonia suffruticosa* och *Prunus mume* (Holm 1996). Linder (1999) beskriver att många av de japanska lignoser som vi använder i våra svenska trädgårdar introducerades i slutet på 1800-talet. En bild av hur tillgången på de japanska växterna kan man få från olika plantskolors kataloger. Sortimentlistor från plantskolan Alnarps trädgårdar visar följande utveckling. I listan för år 1862/1863 fanns inga lignoser från Japan med. I listan för 1864/1865 fanns knappt en handfull växter med japanskt ursprung medans det 1876/1877 fanns drygt 30-tal växter med japanskt ursprung (Linder 1999).

Redan innan den botaniska trädgården i Göteborg invigdes 1923 fanns intresse för japanska växter och ett fröutbyte med Sapporo botanic garden i Japan (Göteborgs botaniska trädgård 2014). Efter första världskriget startade Göteborgs botaniska trädgård tillsammans med andra svenska och utländska trädgårdar ett omfattande fröutbyte som under åren har fortsatt att öka i omfattning. Ända sedan trädgårdens uppstart lades stort arbete ned på att så frön och plantera plantor från hela världen (Eriksson 1991). Omkring 1918 införskaffades det äldsta japanska växtmaterialet till den botaniska trädgården vilket främst kom från engelska och tyska plantskolor. Växtmaterial med detta ursprung har visat sig klara klimatförhållandena bra, överlevt 1940-talets hårda vintrar och utvecklats väl (Nitzelius 1983). Personal från Göteborgs botaniska trädgård genomförde fyra växtinsamlings resor till Japan mellan 1952 och 1976. Det är främst den botaniska trädgårdens områden Bambulunden, Rhododendrondalen, Arboretet och Japandalen som har försetts med växter från dessa expeditioner (Aldén 2006).

3 Japansk trädgårdskonst som inspiration i Sverige

3.1 Exotisk trädgårdskonst från öst

Enligt Hansson (1996) uppfördes de tidigaste kända trädgårdarna i Japan på 500-talet i kinesisk stil. Österns filosofi och konst inspirerade den europeiska trädgårdskonsten redan i slutet av 1600-talet och i början av 1700-talet. Det var då framförallt den kinesiska kulturen som nådde Europa (Holm 1996). I Europa kom under 1700-talets början nya trädgårdsideal (Hansson 1997). Idealen utvecklades från renässansens trädgårdar med symmetri, rätlinjiga kvarter och axlar till en trädgårdsstil med en strävan efter det vilda och naturliga i gestaltningen. Detta ideal kallades den engelska parken. Trädgårdsstilen startade i England och spred sig sedan till övriga länder i Europa där stilen benämns med lite olika namn och dessutom utvecklades lite olika (Blennow 2009). Hansson (1997) beskriver även hur man hyllade det vilda och naturliga och man började även att använda sig av olika associationsmoment vid gestaltningen. Associationerna var inspirerade av antik kultur, konst och litteratur. De placerades i de naturliga och fria romantiska parklandskapen och föreställde t.ex. ruiner, grottor, kinesiska tempel, mytologiska väsen och falska gravstenar (Hansson 1997). I slutet på 1700-talet kom en motreaktion mot landskapsstilen som av vissa uppfattades som tråkig. Den engelske trädgårdsanläggaren William Chambers (1723-1796) gav ut flera böcker där den kinesiska trädgårdskonstens kombination av konst och natur lovordades (Blennow 2009). Hans bok med mönsterbilder på kinesiska paviljonger och tehus, *Designing of Chinese Buildings*, gavs ut 1757 och blev populär i England och i övriga Europa (Hansson 1997). En av hans kinesiska pagoder står än i dag i det som är den Botaniska trädgården Kew i London. Idealen från den engelska parken kom till Sverige först på 1770-talet och även här användes exotiska inslag och associationsmoment med bl.a inspiration från öster i form av kinesiska paviljonger (Hansson 1997).

3.2 Världsutställningarna och kunskapen om Japans trädgårdskonst

Det var inte bara de nya exotiska växterna som växtsamlarna hade tagit med sig hem som inspirerade utvecklingen av det västerländska trädgårdsgestaltandet. En annan typ av inspiration och kunskap om Japan och dess kultur fick man på olika utställningar (Nordin 2006). På världsutställningen 1862 i London visades japansk bildkonst, arkitektur och hantverk upp för den europeiska allmänheten för första gången (Holm 1996). Även vid världsutställningen i Chicago 1893 visades den japanska trädgårdskonsten upp för västvärlden (Nordin 2006). Inför utställningen byggdes ett helt tempelområde med tillhörande trädgårdar upp med hjälp av japanska hantverkare. Detta blev vida omtalat och startade en ny trend i västvärlden inspirerad av japansk trädgårdskonst och arkitektur. Några år senare 1913 var det en annan stor utställning i Breslau. Där fanns också en japansk avdelning som den japanska staten stod för (Nordin 2006).

Nordin (2006) skriver vidare att den svenske trädgårdsarkitekten Rudolf Abelin besökte utställningen i Breslau 1913 och skapade viktiga kontakter med personalen vid den japanska utställningen. De hade därefter fortsatt kontakt med varandra i årtionden. Inspirationen från utställningen bidrog till att Abelin beslutade sig för att anlägga en japanskinspirerad trädgård hemma i Norrvikens trädgårdar utanför Båstad (Nordin 2006). I boken *Svensk trädgård* (Lundberg & Lundberg 1941) kan man se en bild på en berömd japansk trädgård från världsutställningen i New York 1939.

En av de personer som spridit viktig kunskap om den japanska kulturen och dess traditioner i Sverige under 1900-talet är Ida Trotzig. Hennes första bok, *Cha-no-yu*, den japanska tecermonien gavs ut 1911 (Trotzig 1990). Hon hade bott i Japan i 33 år när hon flyttade tillbaka till Sverige 1921. I Japan hade Trotzig intresserat sig speciellt för att lära känna den komplexa japanska kulturen. Ida Trotzig studerade och deltog, som kanske den första västerlänningen, i traditionell utbildning i Japans konstarter. Hon erhöll 3 stycken diplom inom den japanska blomsterkonsten Ikebana och fick examen som temästarinna i de traditionella tecermonierna (Trotzig 1990).

Blennow (2009) beskriver hur Ida Trotzig efter flytten tillbaka till Sverige skrev tidningsartiklar, talade i radio, undervisade i skolor och i föreningar om Japans filosofi, om blommor och om japanska seder och bruk. 1935 bidrog hon med föremål till det Etnografiska museets samlingar i Stockholm och initierade en utställning som innebar att man uppförde ett äkta japanskt teceremonihus och en japansk trädgård vid museet.

3.3 De första japanskinspirerade trädgårdarna i Europa

När de första japanskinspirerade trädgårdarna började dyka upp i Europa hade man tillgång till de spännande japanska växterna som hämtats hem till väst och man hade en bild av hur de japanska trädgårdarna såg ut. Däremot saknades ofta förståelse och kunskaper om den japanska trädgårdskonstens grundläggande idéer och principer. Resultatet blev ofta trädgårdar med en mängd japanska attribut och dekorationer som helt saknade likhet med de sparsmakade japanska trädgårdar med symbolik och återhållsamhet man ville efterlikna (Hobhouse 2002). Några andra europeer med goda ekonomiska möjligheter försökte istället att skapa autentiska japanska trädgårdar genom att anställa japanska hantverkare för att planera, bygga och sköta om anläggningarna (Nordin 2006).

I jubileumsboken *Norrvikens själ* beskriver Nordin (2006) att Rudolf Abelin påbörjade sin japanskinspirerade trädgård i Norrviken 1913. Detta var dock inte Abelins första japanskinspirerade trädgårdsanläggning. Några år tidigare hade han gestaltat en japanskinspirerad trädgård på Lidingö till en känd konstsamlare. Därmed kan Abelin räknas som en av de första att anlägga japanskinspirerade trädgårdar i Skandinavien och även i Europa. Mellan åren 1900 och 1920 anlades ungefär femton större japanskinspirerade anläggningar i Europa. En av dem var Abelins trädgård i Norrviken (Nordin 2006).

Under 1900-talets början uppstod nya trädgårdstrender i Europa. Blennow (2009) beskriver att den nya modernismens trädgårdskonst var en reaktion mot 1800-talets estetik och man inspirerades av bildkonstens utveckling mot abstrakta former och geometriska formspråk. Trädgårdsarkitekter började använda sig av geometriska former och växter med starka färger för att ge ytor olika figurer och linjer vid trädgårdsgestaltning (Blennow 2009). Det nya och annorlunda japanska formspråket tilltalade modernisterna och påverkade utvecklingen av våra västerländska konsttraditioner inom många olika områden (Holm 1996). I Europa bildades två olika stilar av modernismen (Blennow 2009). Den ena stilen som blev stor i Frankrike, Belgien och Holland liknade bildkonsten. Trädgårdar gestaltades med ett dekorativt, abstrakt och geometriskt formspråk. Den andra stilen inriktade sig på att gestalta trädgårdar där trädgården föreställde ett orört landskap där man inte skulle se att människan varit med och påverkat gestaltningen (Blennow 2009). Vid denna tid blandades modern arkitektur i väst framgångsrikt med gamla östliga trädgårdstraditioner (Holm 1996). Modernisterna förespråkade enkelhet, asymmetri och låga kostnader för anläggning och skötsel (Blennow 2009). Blennow (2009) beskriver att trädgården skulle ses som en landskapsmålning som man i första hand skulle titta ut på. Närmast huset kunde små sparsmakade planteringar göras med växter utvalda för sin speciella färg, form eller struktur. Växtvalen till dessa små trädgårdsrum gjordes omsorgsfullt för att passa arkitekturen. En trädgårdsarkitekt som Blennow (2009) beskriver som betydelsefull under denna tid är Christopher Tunnard (1910-1979). Han gav 1938 ut boken *Gardens in the Modern landscape* där han beskrev att inspirationen till modernismen kom från den japanska trädgårdskonsten, modern konst och funktionalismens strävan efter ljus och luft. Efter mitten på 1900-talet har många trädgårdar i väst gestaltats som moderna konstverk med sand- och stenträdgårdar efter japanskinspiration (Blennow 2009). Att återskapa naturen vid gestaltning av trädgårdar med inhemska växter som i den japanska trädgårdskonsten hade också blivit vanligt framförallt i USA, Kanada, Australien och i delar av Europa (Hobhouse 2002).

Den japanska och kinesiska trädgårdskonsten inspirerade många av de trädgårdsarkitekter och husarkitekter som kan räknas tillhöra den modernistiska inriktningen i Norden (Blennow 2009). Det skedde ett ömsesidiga kulturutbytet mellan Japan och västvärlden som avbröts medans det andra världskriget pågick men som senare återupptogs igen under 1950-talet (Fridh 2004). Osvald Sirén skrev två betydelsefulla böcker för denna tid som påverkade den svenska trädgårdstraditionen (Blennow 2009). Det var i två delar av *Kinas trädgårdar*, som gavs ut 1948 och 1950. En inspirerande beskrivning och bilder av hans egen trädgård finns i boken *Svensk trädgård* av Lundberg & Lundberg (1941). I hans trädgård fanns det tallar och mycket stenar och det var den japanska trädgårdskonsten som var förebild för trädgårdens utformning (Blennow 2009).

3.4 De nordiska modernisterna

Den japanska trädgårdskonstens harmoni och enkelhet har inspirerat många nordiska trädgårdsarkitekter och flera har anlagt japansk inspirerade trädgårdar (Holm 1996). Utifrån litteraturstudien till detta arbete presenteras ett urval med exempel på nordiska modernistiska trädgårdsarkitekter som i litteraturen har beskrivits ha hämtat inspiration från Japan.

Arkitekten Cyrillus Johansson (1884-1959). Vid hans hem på Lidingö i Stockholm anlades en japansk inspirerad trädgård med stensatta gångar, dammar, en grusad inhägnad plan med miniatyrlandskap och en rödmålad Torii port mot havet (Blennow 2009). Johanssons trädgård finns också beskriven och fotograferad i Lundberg & Lundbergs bok *Svensk trädgård* (1941).

Landskapsarkitekten och professorn vid konstakademien i Köpenhamn Sven-Ingvar Andersson (1927-2007). Han skapade tillsammans med Akira Mochizuki en japansk trädgård inne i skogen vid Ronneby brunnsplan 1987 (Blennow 2009). I hans trädgård utanför Södra Sandby finns en snickrad trädgång med japanska drag (Hansson 1997).

Arkitekten och professor i trädgårdskonst vid SLU, Alnarp Per Friberg (1920-2014) omnämns också som inspirerad av Japan. Han förenade i sin gestaltning det nordiska med en japansk stämning bl.a. vid sitt sommarhus byggt på plintar omgivet av tallstammar, ljunghedar med utsikt över orörd natur vid en innergård i kvarteret Svartbröder i Lund (Blennow 2009).

Arkitekten Arne Jacobssen. (1002-1971). Gestaltade 1937 ett förslag till en japanskinspirerad trädgård vid rådhuset i Århus (Blennow 2009).

Trädgårdsarkitekten Troel Erstads (1911-1949). Hans egen trädgård var avgränsad med vassmattor, innehöll exotiska växter, miniatyrträd och buskar (Blennow 2009).

Landskapsarkitekterna Walter Bauer och Jurek Karón gestaltade 1974 en trädgårdsanläggningen i japansk stil vid Marabous chokladfabrik i Upplands Väsby (Mossige-Norheim 2000). Det var Marabous direktör som inspirerats från resor i USA där japanska trädgårdar fanns vid stora företag. Bauer tog i sin tur inspiration till trädgården från tecerminihuset och den japanska trädgården vid det Etnografiska museet i Stockholm, Rudolf Abelins japanskinspirerade trädgård i Norrviken och från Les Jardines Albert Kahn i Paris. Med skulpturala stenar, vattenfall, damm och en källa anlades trädgården bakom skyddande kullar där japanska och inhemska växter skyddade mot vinden (Mossige-Norheim 2000).

Ulla Molin (1909-1997) var trädgårdsarkitekt, författare och redaktör. Hon var också en av de kvinnliga elever som fick sin trädgårdsutbildning i Rudolf Abelins skola (Kvant 2002). I hennes trädgård och gestaltningar kan man se tydliga avtryck från den japanska trädgårdskonsten (Blennow 2009) och Hansson (1997, s. 224) skriver att hon skapade trädgårdar med en "japansk ton". Dekorativa trädgårdstillbehör med japansk enkelhet och estetik var också ett signum för Ulla Molin (Blennow 1998).

3.5 Ulla Molin-japanskinspierad inspiratör

I Sverige har Ulla Molin under 1900-talet varit en inspirationskälla för hur japansk trädgårdskonst och estetik kan inspirera och appliceras i Sverige. Ulla Molin var en nyckelperson som mellan åren 1944-1967 var redaktör för tidskriften *Hem i Sverige* där de främsta svenska och nordiska hus-, inrednings- och trädgårdsarkitekterna medverkade och skrev artiklar (Hansson 1997). I tidskriften spreds bland annat kunskap om den japanska kulturen och trädgårdskonsten på olika sätt. Dendrologen Tor Nitzelius (1953b) skrev en målande resebesättelse från den första japanska insamlingsresan som genomfördes 1953 med Göteborgs botaniska trädgård. Här fick läsaren en inblick både i hur japanerna levde, om klimatet, naturen och den vilda floran i Japan. Tidigare samma år skrev han (1953a) även en artikel om sin resa genom Tokyo till den kejserliga parken i Shinjuku med beskrivning av trädgårdskonsten. Året därpå 1954 innehöll *Hem i Sverige* 8:e nummer hela 7 st artiklar med inspiration och kunskap om Japan och dess kultur. Artiklarna handlade om Japan som inspirerar, te och tecermonierna, Japan och litteratur, Japan på utställningen H55 i Helsingborg, japanska hus, Ikebana (den japanska blomsterkonsten) och en artikel om en japansk trädgård i Sverige. Med fotografier och illustrationer av Lisa Bauer visades Rudolf Abelins rofyllda Japanska trädgård i Norrviken upp. Den beskrevs som en anläggning som var känd i hela Europa (Molin 1954).

Som redaktör för *Hem i Sverige* sökte Ulla Molin inspiration inför framtiden utomlands. En av dem som inspirerade Molin var den amerikanska arkitekten Frank Lloyd Wright (Gustavsson 1999). Gustavsson beskriver, att hans idéer bland annat om öppna planlösningar och naturlig kontakt mellan mellan inne och utemiljö tilltalade Ulla Molin. Wright besökte tidigt Japan och var en pionjär att sprida den japanska arkitekturen till väst (Fridh 2004). Som pionjär applicerade han japansk inspiration vid villabebyggelse utanför Chicago som kom att spela en viktig roll för utvecklingen av den moderna arkitekturen i väst (Fridh 2004).

I både Ulla Molins egen trädgård och inredning inspirerades hon av japansk, amerikansk och skandinavisk modernism (Blenow 2009). ”På hemmaplan hade Emma Lundbergs trädgård och författarskap lagt grunden för Ulla Molins trädgårdsinriktning” (Gustavsson 1999, s. 37). Lundbergs bok *Svensk trädgård* från 1941 fanns i Ulla Molins egna boksamling i hemmet i Höganäs (Gustavsson 1998). Boken innehåller exempel på tidiga japanskinspirerade trädgårdar i Sverige och beskriver både Osvald Siréns och Cyrillus Johanssons privata japanska trädgårdar på Lidingö (Lundberg & Lundberg 1941).

I Molins prydligt ordnade bokhylla fanns en avdelning för japansk och kinesisk kultur (Gustavsson 1999). I hennes privata boksamling, som sammanställts och sorterats av Eva Gustavsson vid Institutionen för landskapsplanering på Sveriges Lantbruks universitet i Alnarp, fanns ett urval av böcker som var kopplade till både de japanska växternas introduktion i Sverige, den japanska blomsterkonsten och den japanska trädgårdskonsten (Gustavsson 1998). Några utvalda titlar från denna sammanställning: I bokhyllan fanns två böcker om resor och växtintroduktion i det exotiska öster. Det var dels R Kjelléns *Den stora Orienten, resestudier i österväg* från 1911 och C. P. Thunbergs *Resa till och uti kejsardömet Japan 1775 och 1776* som gavs ut 1980. Böcker om den japanska blomsterkonsten var representerade med *Selected flower arrangements of Ohara School* från 1937 av Moribana & Heikwa, *Ikebana, blomsterarrangemang på japanskt sätt* från 1965 skriven av H. Sudheimer och *The mini-bonsei hobby* från 1974 av T. Katayama. Böcker som handlade om den japanska trädgårdskonsten var *Katsura, Imperial villa* från 1962 av K. Wada, *The Japanese Gardens* från 1964 av M. Tatsui, *The World of the Japanese gardens* från 1968 av L. Kuck och *Den japanska trädgården* skriven av U. Kastrup & B. Sjunnesson utgiven 1983. Böcker som handlade om den kinesiska kulturen fanns också bland Ulla Molins böcker i form av *Chinese house and gardens* skriven av H. & L. Inn från 1940, O. Siréns katalog från Nationalmuseum om *Kinesiska och japanska målningar och skulpturer* från 1945 såväl som hans böcker *Kinas trädgårdar* från 1948 och 1950 samt *The Chinese garden* från 1978 av M. Keswick.

” Ulla Molin ville på japanskt vis och med saxens hjälp framhäva växternas karaktäristiska former. Hennes lund av körsbärspplommon i fonden är ett gott exempel” (Gustavsson 1999, s. 31). I boken *Leva med trädgård* (1992) beskriver Ulla Molin själv sina tankar om trädgårdsskötsel och om hur hennes egna trädgårdar skapades (Bild 1). Här kan man se exempel på hur hennes intresse för den japanska trädgårdskulturen påverkat hennes gestaltning. Molin beskriver i boken hur hon själv förverkligat kontakten mellan ute och inne med stora fönster i vardagsrummet och skjutbana glasväggar som gör att hon inifrån huset kan följa ljuset och de olika scenerna i trädgården under året. Krukor med olika växter samlades på terrassen där bland annat en japansk bonsai av *Chamaecyparis* kunde ses och njutas av under vintern. Andra influenser från Japan som beskrivs i boken är skärmar som skydd eller camouflage elegant bundna efter inspiration från Japan, användande av bambu som gräns och skyddsplantering och den japanskinspirerade bambuporten (Bild 2) vid ingången till trädgården. Plommonlundens planterades som vindskydd och bestod av buskexemplar av *Prunus cerasifera*. Den beskars och tunnades ut med en beskärningsteknik liknande den som används i de små innergårds trädgårdarna i Japan för att på så sätt bibehålla trädens naturliga form och karaktär men tillåta ljuset att filtrera genom trädskronorna (Hobson 2011). Typiskt för Ulla Molins gestaltning var också användandet av marktäckare. Med dess hjälp skapades mjuka övergångar och rofyllda bakgrunder (Gustavsson 1999). Molin tyckte även att man konstnärligt på japanskt vis kunde använda sig av bar jord, grus och stenpartier eller ett fat med vatten och sten för att spegla himlen och samtidigt fungera som ett vattenbad för fåglarna (Blennow 1998).

Under många år drömde Ulla Molin om att resa till Japan. Detta förverkligades 1971 då hon genomförde en resa med tåg med slutmålet Japan. Det var då ca 200 år efter att Carl Peter Thunberg anlände till Japan med den Nederländska ostindiska kompaniet. ”Efter hemkonsten skördades frukterna av det enkelhetens evangelium som hon sade sig där ha mött” (Blennow 1998, s. 51).

Bild 1. Formklippt buxbom på japanskt vis, Ulla Molins trädgård i Höganäs.

Bild 2. Bambugrind, Ulla Molins trädgård i Höganäs.

3.6 Den japanska trädgårdskonsten

3.6.1 Designprinciper

Naturen används som inspiration vid gestaltning av japanska trädgårdar. I den japanska trädgårdskonsten strävar man inte efter att kopiera naturen utan gestaltningen är en tolkning av naturen (Keane 1996). Att gestalta japanska trädgårdar är enligt Keane (1996) en konstform där man skapar eller uttrycker skönhet, andlighet och känslor. Holm (1996) beskriver att en trädgård inte behöver vara frodig utan naturens karghet och stenighet också kan framhävas och visas upp. Därför kan en trädgård bestå även av bara grus och stenar. Fridh (2004) menar att enligt japanskt synsätt ingår människa och naturen i ett dynamiskt växelspel. Människan är som en del av naturen, världsaltet och hela universum. Naturen kan lära människan om livet, kosmos och människans plats i helheten. Keane (1996) ger exempel på lärdomar som att lära oss av vattnet som följer det minsta motståndets väg genom landskapet. Den vindpinade tallen kan lära oss ståndaktighet och med årstidsväxlingarna kan vi påminnas om livets skörhet och gång. Holm beskriver (1996) trädgården i den japanska trädgårdskonsten som en stiliserad konstnärlig tolkning av den vilda naturen. Genom att förenkla och kontrollera trädgården kan man fånga naturens skönhet, dess inre egenskaper och väsen.

I japanska trädgårdar eftersträvas att skapa en kombination och balans mellan det som människan har gjort och känslan av den orörda naturen (Keane 1996). Keane (1996) förklarar att detta bygger både på respekt och fruktan för de naturliga elementens inneboende krafter och själ. Sådana kombinationer är t.ex. när träd och buskar formas för att kontrollera tillväxt och uttryck, när en strikt gång anläggs genom naturlig böljande mossor, när en natursten huggs ur och används som ett vattenkar eller när ett handgjort staket sätts upp för att markera en gräns för naturen och trädgården. Årstiderna förstärks och visas med hjälp av växter som symboliserar olika årstider. Körsbärsblommor och nyutslagna blad visar att våren har kommit. Skuggan under höga träd hör i hop med sommaren. Lönnens röda blad påminner om livets förgänglighet om hösten. Krysantemum indikerar att vintern är på väg och vinterblommande kamelia påminner om att en ny vår är i antågande (Keane 1996).

Historiskt sett har japanska trädgårdar även gestaltats för att efterlikna den för tiden rådande bilden av paradiset och den skiljer sig från västvärldens paradisbild (Keane 1996). Det är olika religioner och filosofier som har inspirerat de japanska trädgårdsmästarna att gestalta trädgårdar som överträffar naturen genom att plocka bort allt som är onödigt och genom att förstärka naturens olika kvaliteter. Med religiösa motiv och olika symbolik har tidstypiska idealbilder visats upp i de japanska trädgårdarnas gestaltning. Stenar kan t.ex. symbolisera heliga berg eller föreställa Buddha. Ett annat exempel är broar som symboliserar forbindelsen mellan människan och paradiset. Historiskt har olika japanska trädgårdsstilar enligt traditionen utvecklats i stället för att förkastas och bytas ut (Keane 1996). Detta innebär enligt Keane (1996) att man vid gestaltning av nya japanska trädgårdar förutom kundens önskemål tar vara på tidigare traditioner och kunskaper samtidigt som man strävar efter att skapa nya trädgårdar med ett eget individuellt uttryck.

De japanska begreppen *wabi* och *sabi* har en melankolisk underton och har ett starkt samband som gör att de kan vara svåra att skilja åt (Holm 1996). Enligt Fridh (2004) kan de förklaras med något som har en gömd skönhet och något som är påverkat av tidens gång. *Wabi* innehåller ett moraliskt budskap och visar på en speciell stämning och har sitt ursprung från medeltida eremittraditioner där enkelhet och anspråkslöshet ansågs frambringa skönhet och att man skulle vara nöjd med det man har (Fridh 2004). Holm (1996) beskriver att tecermonins estetik utgår från *wabi* och innebär att uppskatta det enkla, asymmetriska och det naturliga. *Sabi* speglar enligt Fridh (2004) mer konkreta egenskaper och ger en dimension om tid. *Sabi* visar på förgänglighet och tidens gång som mossan på en sten eller annan patina på olika material i trädgården.

Den japanska trädgården kräver extensiv skötsel (Keane 1996). Genom dagligt underhåll och städning formas och kontrolleras växtlighetens utveckling i trädgården. Detta krävs för att skapa och bevara det specifika uttrycket i den japanska trädgården. Holm (1996) menar att alla detaljer i trädgården avväggs och vårdas noga för att skapa tolkningen av naturen i trädgården och för att inte förstöra den japanska trädgårdens stiliserade och förenklade uttryck. Speciellt tidskrävande är växternas beskärning som utförs med olika tekniker.

3.6.2 Designtekniker

Karaktäristiskt för den japanska trädgårdskonsten är att skapa rumslighet (Keane 1996). Detta görs med hjälp av inhägnader, ingångar, olika övergångar och passager. Keane (1996) utvecklar vidare att inhägnaderna används som en ram kring trädgården för att helt eller delvis skärma av trädgården från dess omgivningar. En annan viktig funktion för inramningen är för att bibehålla den lilla skalan i trädgårdsrummet så att det inte påverkas och förstörs av det omgivande landskapet. Ramen avgör även hur mycket av trädgårdsrummet som besökaren ska kunna se och gör att trädgården kan betraktas som ett fristående konstverk. Holm (1996) beskriver att inhägnader av bambu är vanligast men de kan även vara gjorda av andra obehandlade naturmaterial som trä, småkvistar och vide. De obehandlade materialen kan tillföra trädgården nya skönhetsupplevelser när det åldras. Bamburör av olika slag kan bindas på olika sätt och de fixeras ofta med ett svart snöre eller flätas till täta konstruktioner. Vidare beskriver Holm (1996) att det inne i trädgården ofta används symboliska lätta glesa inhägnader, som t.ex. tunna bamburör som böjs till bågar, för att skapa en avgränsning. Ingångar/portaler/övergångar används enligt Keane (1996) i den japanska trädgårdskonsten dels till entrén till trädgården men även inne i trädgården mellan de olika trädgårdsrummen. Ingångarna kan bestå av fysiska portar eller vara en mer symboliskt markerad övergång som en stig som leder genom en grupp med träd eller en gång som svänger så att man inte ser vart den slutar. Ingångar kan även ha en andlig mening som den trånga entrén till teträdgården.

Ma är ett komplext begrepp. Keane ger några förklaringar ”*Ma* is the result of events or objects that ”frame out ” a void and cause it to be” (1996, s. 132). Det är alltså själva mellanrummet som skapas och gestaltas mellan olika objekt som ska utgöra själva fokus i gestaltningen. Begreppet *ma* kan användas på olika vis och representerar olika slags rymd t.ex. linjär volym, volym i olika plan, volym som skapar rymd, tillfällig rymd eller social rymd. Enligt Fridh (2004) ingår både tid och rymd i de många olika betydelser som begreppet *ma* har och det finns också många olika japanska teckenkombinationer där *ma* ingår. Detta visar på begreppets komplexitet och dess olika betydelser. Keane (1996) ger exempel på hur man i trädgårdens gestaltning kan skapa *ma* på olika sätt. Ett sätt kan vara att skapa en paus i rörelsen genom ett trädgårdsrum. Därmed kan uppfattningen av det fysiska trädgårdsrummet förändras och besökaren får som resultat en ökad upplevelse. Ett annat sätt är att gestalta ett trädgårdsrum som är tänkt att bara betraktas utifrån och som man bara kan beträda mentalt (Keane 1996). Det japanska begreppet *ku* är ett annat centralt begrepp och innebär i buddhistisk mening den tomhet eller tomrum som man inte logiskt eller intellektuellt kan förstå, utan är en känsla och erfarenhet man uppnår genom meditation (Fridh 2004). Den ofattbara tomheten *ku* beskrivs av Fridh (2004) som en förutsättning för begrepp som *yin* och *yang*. *Yin* och *yang* balanserar och samverkar med motstående krafter. Detta skapar en spänning som enligt läran om jordkonst, *geomancy*, anses påverka oss både fysiskt och psykiskt. Holm (1996) tar upp exempel på hur denna kontrast mellan motsatser används i den japanska trädgårdskonsten där horisontalt - vertikalt, mjukt - hårt och uppenbart - gömt noggrant balanseras. Det är också balansen mellan dessa kontraster som används vid gestaltning för att skapa den för japansk trädgårdskonst viktiga asymmetrin (Holm 1996).

Den japanska trädgårdskonsten bygger på objekt och former som är placerade asymmetriskt (Keane 1996). Keane (1996) beskriver, att det är en av de viktigaste designteknikerna för att uppnå en japansk känsla i en trädgård. En trädgård ska utgå från organiska och naturliga former och inte se ut att vara anlagd. Vid gestaltningen föredras enligt Keane (1996) oftast svängda gångar eftersom man vill undvika centrerade raka axlar i trädgården vilket lätt ger intryck av symmetri. Fridh (2004) beskriver att vid asymmetri ökar spänningen mellan *yin* och *yang* genom en synbar oregelbundenhet. Detta kan uppnås genom att blanda olika material, former, färger, udda antal stenar i en komposition och genom att blanda olika mönster. De japanska trädgårdarna byggs enligt Keane (1996) upp av objekt med olika former där ingen form får vara så utmärkande att den fångar och tar uppmärksamheten från helheten. Han beskriver också att blickpunkter i trädgården oftast undviks och om blickpunkter finns så bör de inte placeras centrerat. Ett annat sätt att uppnå balans i trädgårdens gestaltning är att använda sig av tretal eller triangulära former på olika sätt. Keane (1996) förklarar att stenar ofta placeras i triangulära grupper och att flera sådana grupper kan kombineras med olika triangulära förhållande till varandra. Det finns även ett buddhistiskt symboliskt tretal med en stor central sten som föreställer Buddha och två mindre stenar på sidorna som symboliserar hans följeslagare. Även en lanterna, en sten och en växt kan tillsammans bilda ett gemensamt tretal som placeras i en triangelform. Keane (1996) beskriver också en annan symbolisk betydelse av tretalet som är himmel, jord och människa, där t.ex. stenblock placeras ut vertikalt, horisontalt och diagonalt i en trekant.

Relationen mellan tvådimensionella och tredimensionella element kan också användas för att skapa balans vid trädgårdsgestaltning (Keane 1996). Det kan innebära att plana element som t.ex. en yta med krattat grus och en klippt häck i bildar en kontrast till och balanseras mot element med volym som t.ex. olika formklippta vintergröna buskar och stenar. Plana element som staket, murar och häckar användas på olika sätt i den japanska trädgården. Elementen kan rama in trädgården och bilda en lugn bakgrund till växter och detaljer och de kan även skärma av och förstärka känslan av djup i trädgården (Keane 1996).

Shakkei, är en designteknik där man t.ex. kan använda sig av en bakgrund som redan finns på avstånd till trädgården (Keane 1996). Vid gestaltningen sammanförs då bakgrunden som kan vara ett berg, ett vattenfall eller en byggnad med själva trädgården och bildar en enhet. Detaljer som finns mellan trädgården och bakgrunden döljs vid behov i gestaltningen av trädgården. Med hjälp av murar, staket, häckar och träd skapas ett djup i trädgården och en illusion om att trädgården och bakgrunden hör ihop (Keane 1996). Fridh (2004) utvecklar begreppet ytterligare med att *shakkei* också kan innebära att man genom gestaltningens utformning skapar rytm och pauser när man går igenom trädgården eller att man skärmar av och döljer saker i de olika trädgårdsrummen. När man "lånar landskap" kan man låna och använda sig av objekt som befinner sig på antingen på kort eller långt avstånd eller från hög eller låg nivå. Det är viktigt att det som lånas in till trädgården blir en del av trädgårdens komposition och att det balanserar, förändras och samverkar med trädgården för att förbli en levande dynamisk vy (Fridh (2004)).

Att finna nya värden genom att sätta in saker i ett nytt sammanhang benämns *mitate* (Fridh 2004). Vid gestaltning används ibland denna teknik som innebär att gamla objekt får en ny användning i trädgården (Keane 1996). Enligt Keane (1996) kan det innebära att gamla kvarnstenar används som trampstenar eller att ett stenfundament till en lanterna kan användas som vattenkar. Det är också vanligt att återanvända redan bearbetade stenar och gamla takpannor i trädgården och att blanda dem med naturstenar i olika typer av stenläggningar och vattenrännor i trädgården.

Gångar används enligt Keane (1996) vid gestaltning för att styra besökarens rörelse genom trädgården och gångarnas utformning avgör dessutom vad besökaren upplever av trädgårdens rum med dess olika uttryck och innehåll. Små trampstenar eller gångar kräver att blicken riktas nedåt mot gången medan större stenar eller gångar inbjuder besökaren till att stanna en stund och se sig omkring för att kanske upptäcka något på lite håll (Keane 1996). Holm (1996) skriver att gångstenar alltid placeras asymmetriskt och att avståndet mellan gångstenarna görs kort där man ska gå långsamt och större när man ska gå snabbare. Med en större sten utmed gången markeras att man kan stanna upp och se på en vy, välja fortsatt gångriktning eller titta på en fin detalj utmed gången. Gradvis mindre stenar i en gång kan enligt Holm (1996) användas i gestaltningen för att förstärka djupet i trädgården.

3.6.3 Designelement

De vanligaste elementen som används i den japanska trädgårdskonsten består av stenar, sand, vatten, växter, broar, inhängnader och skulpturala element som t.ex. lanternor (Keane 1996). Alla dessa olika element kan användas på olika sätt och med en djupare symbolisk, religiös eller filosofisk mening vid gestaltningen. Det är därför viktigt att ha en kunskap om och förståelse för att uppnå en autenticitet vid gestaltningen av japanskinspirerade trädgårdar (Keane 1996). Holm (1996) poängterar vikten av enkelhet i den japanska trädgårdskonsten och att ornament och prydnader därför endast används när de är viktiga för trädgårdens gestaltning. Det är också vanligt att skulpturala element förutom estetiska värden även fyller en praktisk funktion.

Stenar är designelement som bildar stommen och strukturen i den japanska trädgården (Holm 1996). Tillsammans med de vintergröna buskarna bildar stenarna en tidlös bakgrund för olika trädgårds-element och andra växter. Holm (1996) beskriver att stenarna är ett bestående element i trädgården som symboliserar oföränderlighet och evighet. Vackra stenar är också enligt Japans gamla naturtro besjälade och framkallar känslor. Enligt traditionen kan man träna sig i att känna en stens karaktär och uppfatta vad stenen vill säga. Stenar som har formats av naturens krafter och fått en egen patina, *sabi*, är de som med stor omsorg väljs ut till trädgården. Det är stenens individuella karaktär som avgör hur den placeras och används i trädgården (Holm 1996). Keane (1996) ger exempel på hur enstaka stenar i trädgården kan fungera antingen som skulpturala element utifrån hur de ser ut, användas för att föreställa religiösa bilder t.ex. ett heligt berg eller vara utvalda för att de har en gudomlig själ. Enligt Holm (1996) är stenens form och färg viktig. Stenar som är kantiga används i trädgården för att bilda stiliserade bergslandskap och släta stenar placeras helst i närheten av vatten. Runda, brokiga och groteskt formade stenar undviks i de japanska trädgårdarna. Stenar som är mörka och av samma sort föredras och det är även vanligt att stenarna hyllas med ett fantasifullt namn. Hur stenarna vid anläggningen placeras i marken är också viktigt enligt Holm (1996). Minst en tredjedel av stenen ska gömmas under marken så att det ser ut som om stenen alltid har funnits på platsen. Stenens form, färör och mönster påverkar också med vilken riktning som den placeras i marken. När olika stenar placeras tillsammans i grupp är dynamiken, rytmen och rörelsen i stengruppen viktig. Placering sker i form av en eller flera triangelformade enheter som har en buddhistisk symbolisk betydelse. (Holm 1996). Ibland placeras också grupper av stenar i trädgården för att efterlikna bilder från äldre målningar (Keane 1996).

Grus eller sand fungerar ofta som ersättning för vatten i de torra landskapsträdgårdarna (Holm 1996). Med en kratta av trä skapas olika dekorativa mönster föreställande vattnets rörelse. Grusens mönster kan variera och kan skapa parallella linjer, vågformade linjer, cirkelformade eller spiralformade linjer i det oftast ljusa gruset. En fraktion som är vanligt använd är 2-5 mm. Enligt Holm (1996) undviks både bländande kritvitt grus och smutsfärgat grus i japanska trädgårdar.

Vatten är ett annat viktigt designelement för de japanska trädgårdarna. Holm (1996) beskriver vatten som en symbol för renhet enligt den japanska naturtron. Dammar gestaltas naturtroget i en oregelbunden form och man strävar efter att de ska se ut som om de alltid funnits på platsen. Element av vatten kan bestå av stora eller små dammar, bäckar, bamburör med vatten, vattenfall eller olika vattenkar (Holm 1996). Vatten har många olika och viktiga kvaliteter. Det tillför ljud, dofter och rörelse till trädgården och vattenytan reflekterar ljus och har en svalkande påverkan. En annan anledning till att vatten används i den japanska trädgårdskonsten är att vattenytan skapar rymd och gör att trädgården upplevs som luftigare (Keane 1996).

Trädgårdens växtval ska smälta in i det omgivande landskapet och vintergröna marktäckare eller mossor bildar gröna rofyllda mattor om marken inte är täckt med grus (Holm 1996). Vintergröna är också de flesta buskarna och träden i den japanska trädgården. Dessa kompletteras med accenter i form av olika perenner, lökväxter och lövfällande buskar. Holm (1996) beskriver också att enstaka starka färger i trädgården kan uppskattas om det är under en kortare intensiv period som t.ex. körsbärsträdens blomning och lönnarnas höstfärg. De växter som planteras i trädgården väljs ut framförallt för sitt växtsätt, sin bladform och sin textur (Holm 1996). I nästan alla japanska trädgårdar förekommer träd och buskar som formklippas i olika stilar med olika typer av beskärningstekniker (Hobson 2011). Hobson (2011) beskriver att det är med naturen som förebild som växterna anpassas genom beskärningen. En annan orsak till beskärningen är att växterna ska fungera med den reducerade skalan som finns i trädgården. Japanska trädgårdsmästare började redan under medeltiden att formklippa träd och buskar i olika formationer (Keane 1996).

4 Platsstudier- inspiration och applicering av japansk trädgårdskonst

4.1 Norrvikens trädgårdar- Japanska trädgården

4.1.1 Bakgrund till trädgården

Rudolf Abelin köpte gården Lilla Båstad på Hallandsåsen utanför Båstad 1906 (Edh 2006). Hans ambition var att skapa en trädgård med olika trädgårdsstilar för undervisning och för allmänheten (Bild 3) (Nordin 2006). Abelin ville göra olika trädgårdsrum med inspiration från trädgårdshistorien och trädgårdskonsten men efter sin egen tolkning utifrån platsen och den tid han levde i (Kvant 2002). På Norrviken fanns stora fruktodlingar och hasselnötsodlingar som var tänkta att finansiera de höga kostnaderna för att anlägga trädgården. Detta blev dock svårt och han levde därför med en ständig ekonomisk press (Kvant 2002). Många av fruktträden som skulle ge Norrviken inkomster frös bort under flera svåra vintrar i början på 1940-talet och Abelin blev till slut tvungen att sälja egendomen 1942. Han var sedan konsult i trädgården fram tills han gick bort 1961 (Edh 2006).

På de första idéskisserna som Abelin gjorde av trädgården 1906 fanns de stora europeiska trädgårdsstilarna med. Inspirationen kom främst från den italienska renässansens och barockens trädgårdar (Kvant 2002). Några år senare 1913 påbörjades arbetet med den japanskinspirerade trädgården. Han tyckte att den japanskinspirerade trädgården både skulle passa in bra på tomten och samtidigt fungera som en viktig inspiration för svensk trädgårdskonst i allmänhet. Abelin ansåg att den japanska vördnaden för naturen passade till svenskarnas sinne och till de svenska trädgårdarna. Rudolf Abelin blev med den japanska trädgården på Norrviken en pionjär då han introducerade den japanska trädgårdskonsten i Sverige (Nordin 2006).

Nordin (2006) beskriver att Abelin skrev om sina tankar med den japanska trädgården i ravinen på Norrviken. Abelin skrev att han ville skapa en trädgård efter den japanska trädgårdskonstens andemening och idéer och samtidigt anpassa trädgården till den svenska naturen. Hans motto var "Naturen är konstens moder" (Nordin 2006, s. 52) och att det stämde väl med hur han ansåg att den japanska trädgårdskonsten arbetade tillsammans med naturen och inte emot den. Edh (2006) konstaterar att Abelin utvecklade trädgården efter de lokala förutsättningarna i harmoni med naturen och skapade vyer mot det omgivande landskapet. Från Japan kunde vi enligt Abelin lära oss att ta vara på den naturliga terrängen, den lokala växtligheten och lära oss göra naturlika stigar och gångar (Nordin 2006). Han ansåg också att exotiska träd och växter kunde tillföra viktiga värden vid gestaltningen om de användes som accenter och vara välplacerade. Många har genom åren inspirerats och tilltalats av Abelins sätt att applicera den japanska trädgårdskonsten i Sverige. Arkitekten Sigfrid Ericson som 1919 började anlägga sin trädgård Vargaslätten utanför Halmstad och landskapsarkitekt Walter Bauer som gestaltade den japanskinspirerade trädgården vid Maraboufabriken i Upplands Väsby är några som inspirerats och tagit intryck av Abelins applicering av den japanska trädgårdskonsten (Nordin 2006).

Bild 3. Skylt enligt Abelins mission att sprida kunskap. Trädgården som undervisning i olika trädgårdsstilar.

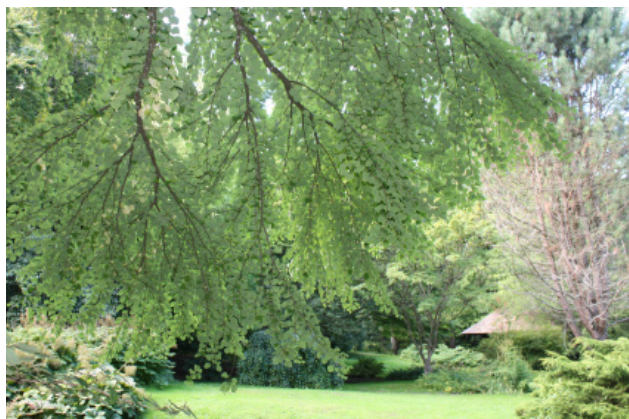

Bild 4. Inslag av japanska växter. *Cercidiphyllum japonicum* i nedre delen av trädgården.

4.1.2 Gestaltning- exempel designprinciper, tekniker, element

Det var alltså inte en strävan efter en autentisk japansk trädgård som styrde Abelin vid gestaltandet. Abelin inspirerades av platsens natur vid gestaltningen och han förstärkte formerna i den befintliga ravinen (Rosenholm & Rosenholm 2006). Ravinen var från början ett grustag som med hjälp av handkraft och hästar förvandlades. Det krävdes att tusentals lass sten forslades bort för att ravinen skulle få sin rätta form. Därefter täcktes hela ravinen med matjord och stenar placerades omsorgsfullt för hand vid bäcken på ett naturtroget sätt (Rosenholm & Rosenholm 2006). Designprincipen med naturen som inspiration är tydlig i gestaltningen. Speciellt bäckens utformning är mycket naturtrogen och följer minsta motståndets väg genom ravinen. Design tekniken, *shakkei*, att använda sig av och ta till vara landskapet utanför trädgården syns tydligt vid den övre ingången till den japanska trädgården. Havet nedanför ravinen smälter naturligt samman med trädgården och bildar en lugn bakgrund (Bild 5 & Bild 6).

Bild 5 och Bild 6. Designtechnik- shakkei. Nedgång till den japanska dalen sommar och vintervy.

Rosenholm & Rosenholm (2006) beskriver hur den japanska delen anlades i två steg. Först gjordes den övre delen klar. De träd som skulle planteras i den nedre delen sattes på tillväxt i den övre delen i avvaktan på att skyddsplanteringarna skulle växa upp. Därefter flyttades och planterades träden som under några år fått växa till sig och man fick på så ett fint resultat direkt. Balansen i trädgården är asymmetrisk både vad gäller gångarnas placering, bäcken och de olika designelementen som lanternor, broar och bambuhus. Flera små naturlika vattenfall finns på vattnets väg genom ravinen (Bild 7, Bild 9 & Bild 15).

Bild 7. Designprincip- naturen som inspiration. Stenar omsorgsfullt och naturligt placerade i bäcken.

I trädgården som är Abelins egen tolkning av japanernas känsla för naturen dominerar de inhemska växterna. För att förstärka karaktären planterades ett urval av japanska växter och träd som accenter (Bild 4 & Bild 8). Violer och vivor planterades i tusental. Gångarna är gjorda efter japansk inspiration i sten och formade efter terrängen (Kvant 2002). I trädgården kan man följa årstidens växlingar. Gångar av olika natursten och bearbetad sten styr besökarens rörelser och hastighet genom trädgården (Bild 10, Bild 11 & Bild 12). En målande beskrivning av detta finns att läsa i *Hem i Sverige* "Genom ravinen rinner bäcken som man följer, går över, går bort i från, kommer tillbaka till, över fint lagda spänger och broar av bokgrenar eller trampar över stora flata stenar" (Molin 1954, s. 284).

Bild 8. Naturlikt arrangerad bäck och japansk trollhassel.

Bild 9. Ett av flera små vattenfall.

Bild 10, Bild 11 & Bild 12. Designteknik - gångar. Naturligt slingrande stengångar och trappor i trädgården.

I den japanska trädgården finns förutom inslag av asiatiska växter exotiska inslag i form av olika designelement som träbroar, olika bambuhus och ett par stenlanternor (Bild 13, Bild 14, Bild 16, Bild 17 & Bild 18).

Bild 13& Bild 14. Designelement med inspiration från den japanska trädgårdskonsten.

Bild 15. Designelement- sten och vatten som viktiga element i trädgården.

Nordin (2006) beskriver att den japanska lyktan i trädgården är en gåva från konstsamlaren Klas Fåhraeus i Stockholm (Bild 16). Han hade i sin tur införskaffat dem från Thorild Wulff som var upptäcktsresande, botaniker och redaktör för tidskriften *Trädgården*. I tidskriften *Trädgården* publicerades bl.a ett reportage 1913 om en av Europas första japanska trädgård i England (Nordin 2006).

Bild 16. Antik lanterna.

Bild 17. Antik lanterna.

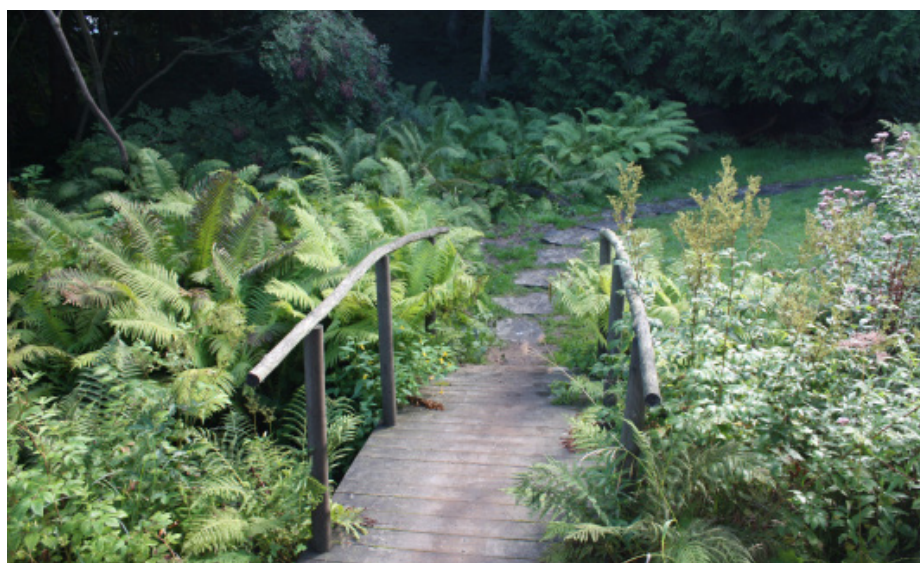

Bild 18. Designelement - broar. En av flera välvda broar över den slingrande bäcken.

4.2 Göteborgs botaniska trädgård- Japandalen

4.2.1 Bakgrund

I Göteborg sammanföll 1919 önskemål om en botanisk trädgård från filosofie doktor Sigurd Hansson med Göteborgs skolförenings behov av ett botaniskt undervisningsfält (Eriksson 1991). Eriksson (1991) beskriver vidare att grosshandlare Charles Felix Lindberg (1840-1909) vid sin bortgång hade donerat pengar till Göteborgs stad och en fond för Göteborgs förskönande bildades. Donationsfonden gav 1914 i uppdrag till en beredning att göra ett förslag till en botanisk trädgård. Carl Skottsberg fick i uppdrag att planera och förbereda för projektet. Naturparken öppnades för allmänheten som den första delen av den botaniska trädgården 1919 och Carl Skottsberg tillträdde som den första prefekten. Arbetet med att bygga upp trädgården fortskred under åren med hjälp av fortsatta donationer från Charles Felix Lindbergs fond och 1923 invigdes Göteborgs botaniska trädgård (Eriksson 1991).

Arbetet med anläggningen av klippträdgården påbörjades tidigt i trädgårdens historia och trädgården delades vid anläggandet upp i olika världsdelar (Eriksson 1991). En del av klippträdgården består av växter från Asien. Den amerikanska delen var den sista världsdelens och stod färdig 1929. Bertil Lindquist, som hade sin bakgrund i skogsforskning, blev prefekt 1950 och ansåg att den botaniska trädgårdens framtid låg i trädgårdens ytterområden där Japandalen och Arboretet senare kom att anläggas (Eriksson 1991).

1952-1953 genomförde Lindquist tillsammans med den nyanställda amanuensen Tor Nitzelius en resa till Japan och Sydostasien (Eriksson 1991). Under resan besökte de Japans nordliga delar, Hokkaido och norra Honshu (Aldén 2006). De hade med sig mängder av fröer och växter hem som sedan planterades i det som kom att bli Japandalen och Arboretet (Eriksson 1991). Det mesta av det insamlade växtmaterialet var frön som drevs upp i trädgårdens växthus, hos skogsbolag och hos privata kontakter (Aldén 2006). Eriksson (1991) beskriver att ett omfattande arbete att röja mark och bearbeta jorden gjordes så att ca 40000 plantor så småningom kunde planteras. Utplanteringen av de japanska växterna i den botaniska trädgården skedde främst mellan åren 1953 till 1957 (Aldén 2006).

Arbetet med Japandalen påbörjades i början på 1950-talet (Eriksson 1991). Växterna var framförallt resultatet av det som samlats in efter Lindquist och Nitzelius resa till Japan och Sydostasien. Under resan byggde de upp ett kontaktnät med kollegor i Japan som sedan fortsatte och utökades genom åren. Under lång tid arbetade Nitzelius med anläggandet av Japandalen och Arboretet (Eriksson 1991). Samtidigt byggdes även Bambulunden och Rododendronaldalen upp under hans ledning (Aldén 2006). Japandalen har därefter kompletterats med växtmaterial från Botaniska föreningens tre senare resor till Japan fram till 1976 (Aldén 2006).

Bild 19. Huvudgången genom Japandalen.

4.2.2 Gestaltning- exempel designprinciper, tekniker och element

Om man följer huvudgången genom den botaniska trädgården, passerar Rhododendrondalen och Klippträdgården, så kommer man till Japandalen. Här slingrar sig huvudgången fram genom dalen förbi den japanskinspirerade dammen med trampstenar och fortsätter ut till Arboretet (Bild 19 & Bild 20).

Bild 20. Designteknik -balans. Asymmetri. Organiskt formad damm med trampstenar och stenblock.

Bild 21 & Bild 22. Japanskt lykta och det nya vattenkaret, tsukubai, som ska placeras vid dammen i samband med årets Japan tema i trädgården.

Från huvudgången finns mindre stigar och stentrappor upp mot sluttningarna där det bohuslänska berget ramar in trädgården på två sidor (Bild 19, Bild 23, & Bild 27). Den botaniska trädgårdens syfte med Japandalen har inte varit att skapa en japanskinspirerad trädgård utan det är själva växtmaterial från Japan och Asien som står i centrum. Japandalen erbjuder besökarna en upplevelse och koncentrerad bild av naturen, den japanska växtvärlden och kulturen. De flesta arter som är representerade i en promenadträdgård finns att titta på i Japandalen. Vid dammen står en gåva från Japanska ambassaden i form av en antik lanterna och förstärker känslan av Japan (Bild 21). (Göteborgs botaniska trädgård). Enligt Aldén (2014) finns det ingen ursprunglig uppritad plan för Japandalen utan sedan tillkomsten på 1950-talet har den utvecklats och vuxit fram efterhand. Det är alltså flera olika personer som under åren arbetat med Japandalen och som påverkat gestaltningen av hur Japandalen ser ut i dag. En av dem är trädgårdsmästare Bengt Gran som under många år utvecklat den naturlika och japanska känslan på platsen framförallt genom att anlägga nya slingrande stengångar upp mot berget och anläggande av mossmattor som marktäckare (Bild 23, Bild 26 & Bild 28) (Aldén 2014).

Bild 23. Bengt Gran vid en av sina trappor som smälter in naturlikt.

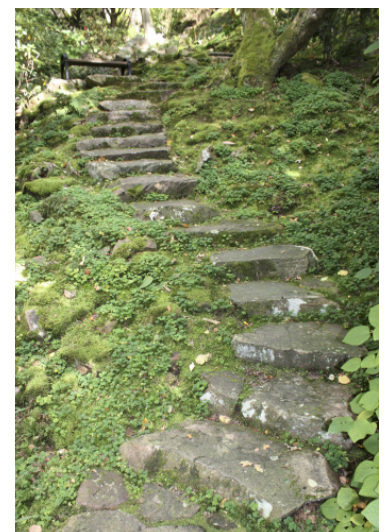

Bild 24 & Bild 25. Designteknik- gångar. Design element- Sten Bearbetad sten och natursten i olika stenläggningar.

Bengt Gran (2014) berättar att olika delar och detaljer i gestaltningen är gjorda främst utifrån hur växterna vuxit till sig genom åren, hur växterna bäst visas upp för besökarna och ur olika skötsel-aspekter. Grusgångar som tidigare spolades bort av regnvattnet har efterhand bytts ut mot naturligt slingrande stengångar och trappsättningar och äldre stenstigar har kompletterats med nya anslutningar och nya stigar (Bild 26, Bild 29 & Bild 30).

*Bild 26. Gångar anlagda under olika tid.
Mossa som marktäckare.*

Bild 27. Designprincip- naturen som inspiration.

Mossorna har efterhand flyttats in i trädgården från skogen utanför (Bild 31 & Bild 32). Bengt Gran berättar att han arbetar på tre sätt med att etablera mossan som marktäckare i trädgården. Där det redan växer mossa rensas nya områden intill från ogräs och mossan får på så vis hjälp att sprida ut sig. Där mossan inte finns så gör han på två olika sätt. Antingen så rensar han undan ogräs, lägger ut skivor av torvblock på marken och låter mossan själv sprida sig in eller så rensar han upp från ogräs, lägger ut bitar av torvblock och sedan planterar han in bitar av mossan som med tiden får växa ihop så att den bildar en tät matta (Bild 29). Han berättar också att under etableringen krävs en del ogräsrensande men när den vuxit till så är det ganska lättskött. Blad och barr som trillar ner från träd och buskar blåser han bort med en lövblås. Mossa som marktäckare framhäver de japanska växterna bra och känslan påminner inte bara om svensk skog och natur utan ger även en tydlig association till den japanska trädgårdskonsten.

Bild 28. Olika mossor bildar sagolika mönster och skapar en naturlig japansk känsla.

I år är det japanskt tema i den Botaniska trädgården. I samband med detta kommer det tillföras några fler element i trädgården som ger associationer till Japan. Vid entrén till Japandalen invid dammen kommer en vattensten, tsukubai, att installeras. I den japanska trädgårdskonsten används den för att rena händer och mun innan man går in i den japanska trädgården (Bild 22). Under våren kommer det också planteras flera lökar från Japan för att få ett mer blommande inslag i Japandalen. I den botaniska trädgården och i Japandalen kommer det under året att genomföras olika utställningar, arrangemang och föreläsningar med tema Japan (Gran 2014).

Bild 29. Ny mossa planterad i torvmull.

Bild 30. Stenbro över den konstgjorda bäcken.

Bild 31. Nyplanterad mossa i torvmull.

Bild 32. Mossa som etablerat sig.

4.3 Ronneby brunnspark- Japanska trädgården

4.3.1 Bakgrund till trädgården

Fyndet av järnrika vattenkällor i form av järnkarbonat och järnsulfat startade 1705 hälsobrunnens ambition att erbjuda kurer för både kropp och själ (Mansén 2005). Ur en helhetssyn på hälsa skapades den långa traditionen i Ronneby av att dricka det hälsobringande vattnet och kurbaden. Till detta hörde också olika nöjen och de välgörande promenaderna i parken och Brunnskogen. Parkens övergripande plan är från slutet på 1800-talet men spår finns kvar från 1700-talets utformning. Kurortsverksamheten upphörde efter 235 säsonger 1939 och fungerar i dag som en allmän park för friluftsliv, nöjen och rekreation i den gamla kurortsmiljön (Mansén, 2005).

Landskapsarkitekt Sven-Ingvar Andersson (2005) skriver att han inför Ronnebys 600-årsjubileum fick ett uppdrag att göra ett förslag till förnyelse av Brunnsparken. Parken var i stort behov av upprustning och verksamheten vid brunnen bestod nu av ett modernt hotell. Anderssons förslag anlades 1987 och resulterade i flera nya trädgårdar i parken och dess omgivningar. Det blev bland annat en vatten-trädgård med ett vattenfall, en doftträdgård under slingerväxter på pergolor av betongstolpar, en caféträdgård, en rosengård som ersättning för den gamla som försvunnit och en japansk trädgård (Bild 33) (Andersson 2005).

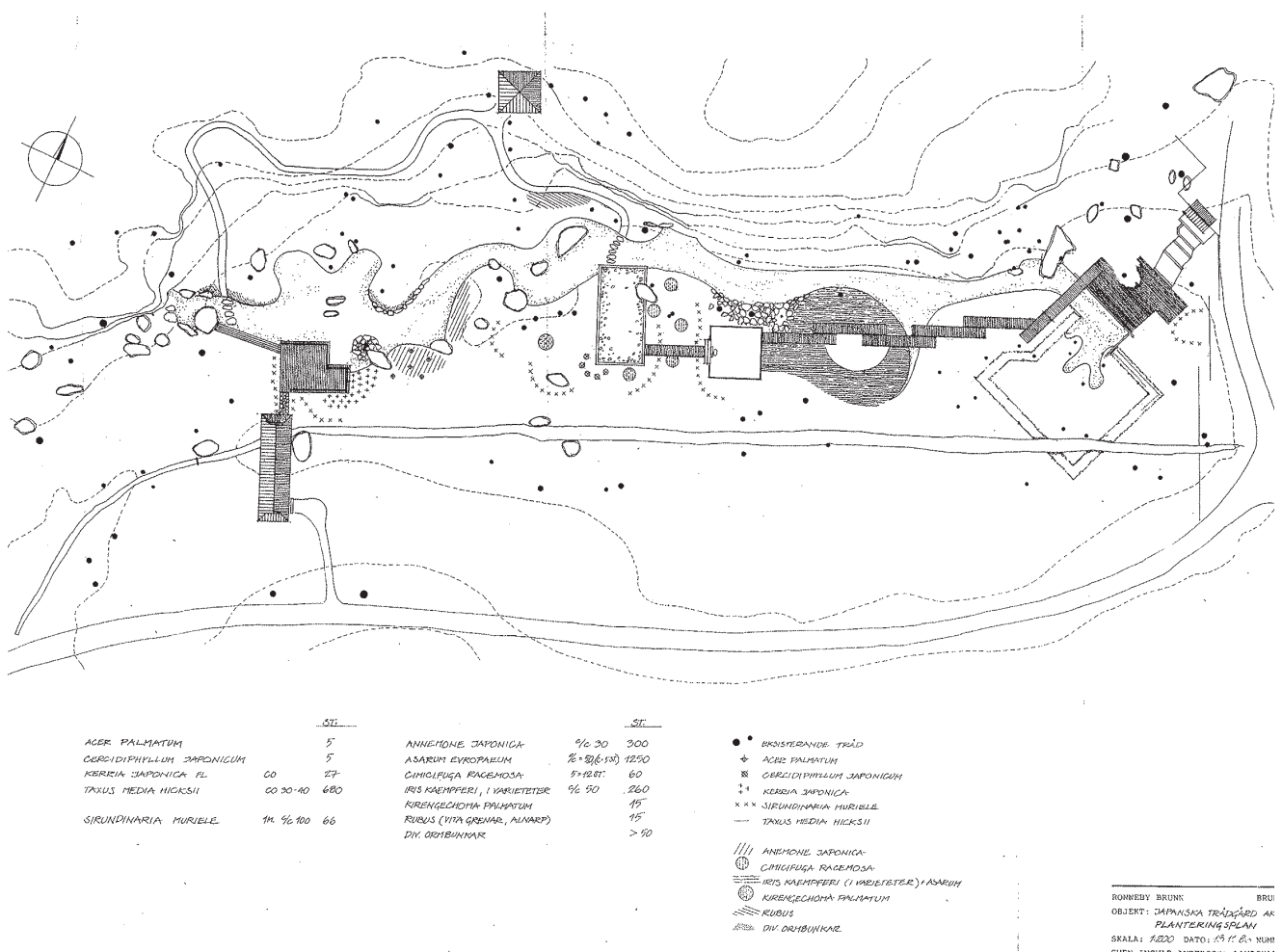

Bild 33. Planteringsplan Japansk trädgård. Ej skalenlig. Sven Ingvar Anderssons Landskapsarkitekter.
Källa: Ronneby kommun.

4.3.2 Gestaltning- exempel designprinciper, tekniker och element

Sven-Ingvar Andersson skriver själv (2005) att han i från början var mycket skeptisk till förslaget att anlägga en japansk trädgård i brunnsparken. Det blev skogen själv som övertalade honom när han hittade en redan anlagd japansk trädgård i naturen. Den skulle bara varsamt plockas fram. Här fanns stenar i dagen som liknade en val med ungar och andra stenar som tillsammans med mossor, ormbunkar och lavar bildade mjuka kuddar i naturliga formationer. Till sin hjälp med anläggandet och gestaltningen hade Andersson en japansk trädgårdsmästare, Akira Mochizuki, som tidigare varit elev hos honom vid Konstakademien i Köpenhamn (Andersson 2005). I den japanska trädgården finns influenser från olika japanska trädgårdsstilar som teträdgård och zenträdgård och promenadparksträdgård (Ronneby kommun). Till byggandet använde man sig av japanska ritningar som gjordes om för att passa svensk teknik och ekonomi (Andersson 2005).

Sven-Ingvar Anderson (2005) beskriver vidare hur trädgården gestaltades. Skogen gallrades på träd och det gjordes en glänta där befintliga stora tallar fick stå kvar. Bottenvegetationen togs bort och ytan fylldes med grovt grus som fick symbolisera vatten. Ett enkelt staket och en portal sattes upp för att markera en gräns vid ingången. Detta för att markera att man hade kommit till en plats med något särskilt. En plats där oväsentligheter tagits bort. Ett japanskt entréhus uppfördes längst bort från vägen. Huset vinklades med utsikt ut mot skogen för man skulle kunna se ett blickfång i en glänta långt bort i skogen bestående av några stora stenblock. För att komma till huset byggdes träbryggor utmed det torra porlande vattnet i form av det krattade gruset (Andersson, S-I. 2005).

Ett japanska tehus med utsikt över trädgården finns inritat på Sven-Ingvar Anderssons ritning längst upp på bergssluttningen med utsikt över trädgården. Tehuset är dock inte uppfört (Bild 33, Bild 34).

Bild 34. Utsikt över del av trädgården från placering av det inritade tehuset som inte är uppfört.

Trädgården smälter samman med den omgivande hållmarkstallskogen med inslag av bok och idegran. Från det vilda utanför sker en gradvis ökning av kontrollen över tallarna, idegranarna och bokplantorna inne i trädgården. Det finns t.ex en variation av klippt, format och friväxande träd och buskar. I Brunnskogen växer friväxande idegran och samspelar med de idegranar som har planterats inne i den japanska trädgården (Bild 35). I trädgården har idegranarna tuktats i olika grad. I den övre delen av den japanska trädgården bildar strikt klippt idegranshäck en tydlig rumslighet. Andra idegranar i trädgården har klippts runda medan andra har putsas till och försiktigt hållits tillbaka (Bild 36).

Bild 35. Friväxande idegran i Brunnskogen utanför den japanska trädgården. Idegranen har "lånas" in i trädgårdens gestaltning.

Bild 36. Designprincip- det vilda och kontrollerade. Stikt klippt häck, formklippta buskar och friväxande buskar.

Det är en stark rumskänsla på platsen för den japanska trädgården. Skogen, höjdskillnad med berg i dagen på en sida, ett luftigt bambustaket på ena sidan samt båda entréerna med tydliga ingångar ramar in trädgården väl utan att ha en fast gräns. Trädgården samspelar och är i högsta grad beroende av den omgivande naturen i Brunnskogen (Bild 37 & Bild 38).

Bild 37. Hällmarkstallskogen med berg i dagen och den japanska trädgården möts och samspelar.

Bild 38. Design princip- det vilda och kontrollerade. Delvis inhägnat med bambustaket som löses upp mot skogen.

Det finns två olika ingångar till den japanska trädgården och de är gestaltade så att man kan träda in och uppleva trädgården på två olika olika sätt. Vid entrén i den nedre delen av trädgården kan man möta trädgården enligt östliga traditioner (Fridh 2004). Gestaltningen innebär att man endast kan se och uppleva en del av trädgården i taget (Bild 39, Bild 40 & Bild 41). Här avskärmas trädgården med hjälp av olika plank och med växternas placering. Besökarens blick styrs genom gestaltningen. De olika rummen i trädgården kan ses och upplevas efter hand som man rör sig genom trädgården.

Bild 39. Den nedre entrén där man ska gå in om man vill uppleva trädgården ur ett österländskt perspektiv. Träplanket avgränsar och styr vad man som besökare kan se.

Bild 40. Växter och hinder avgränsar effektivt synintrycken och styr rörelsen i trädgården.

Bild 41. Rörelse krävs för att uppleva de olika rummen i trädgården.

Vid den övre entrén kan man däremot möta trädgården ur ett västerländskt perspektiv (Fridh 2004). Här får man en större överblick och en vy över stora delar av trädgården direkt efter att man passerat entrén (Bild 42). Här finns också det starkaste rumsliga elementet i form av den strikt klippta idegranshäcken (Bild 43).

Bild 42. Den övre entrén. Här får man en överblick över stora delar av trädgården enligt västerländskt perspektiv.

Bild 43. Idegranshäcken skapar en rumslighet nedanför den övre entrén.

Liksom i många japanska trädgårdar finns här ett stiliserat vattendrag bestående av grus. Det "torra vattnet" slingrar sig fram igenom hela trädgården och de flesta planteringsytorna är organiskt formade (Bild 44). Gångarna, träbryggorna och de stenlagda ytorna är genomgående raka, kvadratiska eller rektangulära. De av människan skapade elementen är även skarpt vinklade vilket skapar en kontrast och balanserar mot de naturliga formerna i naturen och det "torra vattnet" (Bild 36 & Bild 44). Balansen i trädgården är liksom i japanska trädgårdar asymmetrisk. De båda entréerna och portalen, Toriin, i mitten av trädgården är skulpturala element som ger en tydlig association till den japanska trädgårdskonsten (Bild 39, Bild 42 & Bild 45).

Bild 44. Designelement- gånger och vatten. Vinklade träbryggor och grus som föreställer vatten.

Bild 45. Portal i form av en Torii som också har en symbolisk betydelse. Höjdskillnaden förstärker övergången.

De för den japanska trädgårdskonsten viktiga designelementen vatten och sten finns genomgående i hela trädgården. Vatten finns i det gamla diket som rinner längst med trädgården (Bild 48), i det "torra vattnet" som slingrar genom trädgården (Bild 37& Bild 44) och i en av stensculpturna i form av ett vattenkar (Bild 46). Sten finns både naturligt formad sten och bearbetad sten i olika stenläggningar och som fristående designelement (Bild 40, Bild 47 & Bild 49).

Design tekniken lånat landskap, *shakkei*, har använts på olika sätt. Dels vid den nedre entrén där växtlighet på nära håll skärmar av och begränsar hur mycket man kan se. Landskapet har också lånats in till trädgården från lite längre håll, vid samma entré, där en glänta har gjorts i skogen en bit bort för att släppa in ljuset och belysa stenblocken som kan betraktas från entréhuset (Bild 48).

Bild 46. Designelement- sten och vatten. Balans mellan naturligt och skapat av människan

Bild 47. Trampstenar över det torra vattnet.

Bild 48. Design teknik- Shakkei vid det nedre entréhuset.

Bild 49. Naturstenar omsorgsfullt placerade som designelement.

4.4 Furutorpsplatsen Helsingborg- Nordvästra entrén

4.4.1 Bakgrund

Furutorpsplatsen är en mindre park i stadsdelen Söder i Helsingborg. Platsen skulle enligt stadsplanen från 1878 bebyggas med en kyrka. Marken var dock för sank för att kunna bära upp en tung kyrkobyggnad. Man beslutade då att platsen skulle vara parkmark. Det skulle dröja ända till 1925 innan parken började anläggas. Under 1940-talet fick parken en lekplats och en plaskdamm ritad av dåvarande stadsträdgårdsmästare Viktor Anjou. Parken gjordes om 1980 då en ny lekplats uppfördes och kullar byggde upp på några av parkens sidor. I början av 2000-talet skedde en upprustning av parken (Helsingborgs stadslexikon 2006). Furutorpsplatsen nyinvigdes 2004 och har en bemannad parklek, plats för bollspel och grillplatser (Helsingborg stad). Landskapsarkitekt Helén Nordin arbetade på parkkontoret och ledde arbetet med att planera för att förnya parken. Ett stadsförnyelses projekt, Söder i förändring, startade där man engagerade de som bodde och arbetade i stadsdelen för att få in förslag och idéer från allmänheten och för att få acceptans för de stora förändringarna som skulle komma. I parken fanns t.ex. många gamla almträd som behövde tas ned då de drabbats av almsjukan. Vid upprustningen av parken blev den stora pergolan som redan fanns på platsen central för parken och gångsystemet från 1940-talet återskapades. I parkens tidigare planer hade leken en viktig funktion och denna funktion ville man förbättra och behålla i den nya planen. Kullarna som hade anlagts kring 1980 var igenvuxna och platsen hade behov av att bli en mer trygg plats som skulle vara inbjudande och attraktiv (Nordin 2014). Furutorpsplatsen är en rektangulär plats med gator på alla fyra sidor. Vid den västra kanten av parken finns konstgjorda kullar med buskage och träd. I det sydöstra och sydvästra hörnet finns lekplatser. I det nordvästra hörnet finns entrén till det trädgårdsrum som undersöks i detta arbete (Bild 50).

Bild 50. Den nordvästra entrén till Furutorpsplatsen.

4.4.2 Gestaltning- exempel designprinciper, tekniker och moment

Landskapsarkitekt Helén Nordin beskriver (2014) att hon fick idén till utformningen av den nordvästra entrén då hon i Helsingborgs stads lager hittade gamla handtillverkade gatstensblock av granit. Dessa var mellan 2-4 meter långa och 30 cm breda borgmästarhällar (Bild 51).

Bild 51. Entrérummet med stenen som inspiration. Asymmetri.

Östasiatisk konst och arkitektur är en kunskapskälla och inspiration för landskapsarkitekt Helén Nordin. Hennes utgångspunkt vid gestaltningen var platsens förutsättningar och det unika äldre stenmaterial som hon fick tillgång till (Nordin 2014). Materialet har sedan använts för att skapa kontraster och spela med varandra och med växtligheten. Den nordvästra entrén är inte tänkt som en japansk trädgård. Däremot har Nordin använt sig av vissa designelement som återfinns i den japanska trädgårdskonsten vilket ger platsen en association till Japan och en japansk känsla (Bild 51 & Bild 52).

Bild 52. Trampstenar ger en japansk association.

Granitstensblocken användes som linjära trappstegslika formationer när höjdskilnaderna till kullen jämnades ut (Bild 53). Som kontrast planterades träd, *Prunus 'Accolade'*, vilka bildade vertikala linjer i gestaltningen. Ett tredje formelement blev trampstenar placerade i slingrande gångar mellan kullen och grusytan nedanför (Bild 53). På trampstenarna kan man kliva upp i slänten och se ut över träd-kronorna.

Bild 53. Linjärt placerade gatstensblock. Balans mellan böljande former, räta linjer.

Två stora stenar av Vångagranit med tydliga spår från brytningen i form av borrhål och avslag från handverktyg placerades som överraskande accent i kanten av kullen för att skapa nyfikenhet både inifrån parken och utifrån (Bild 54, & Bild 56). Här har Nordin använt sig av designprincipen *sabi* när hon velat framhäva den råa stenytan. Ytterligare tre delvis slipade naturstenar från stenhuggeriet i Lönsboda inrymdes i gestaltningen av entrérummet (Bild 55).

*Bild 54. Designprincip- sabi. Rå yta.
Designelement- sten.*

Vid gestaltningen av den nordvästra entrén liksom i den japanska trädgårdskonsten är det stenen som är den viktigaste beståndsdel. I entrérummet och på kullen är många körsbärsträd planterade som på våren skapar på en kort och intensiv rosa blomning. Andra element som förknippas med japansk trädgårdskonst och förstärker den japanska känslan är trampstenarna som är placerade i slingrande mönster, några bambu och sittbänkarna av granitblock (Bild 55).

Bild 55. Höjdskillnaden jämnas ut med gatstensblocken. Asymmetri.

Det finns mer i gestaltningen på platsen som överensstämmer med den japanska trädgårdskonstens gestalningstekniker. Balansen i gestaltningen är tydligt asymmetrisk (Bild 51, Bild 55). De två stora vertikala stenblocken bildar ett blickfång som inte är centralt placerat (Bild 51). Den böljande kantlinjen och de slingrande trampstenarna mot kullen balanserar väl mot de raka linjerna i stenläggningen som är genomgående i gestaltningen (Bild 55).

Bild 56. Råa Vångagranitblock som överraskande accent.

Det för den japanska trädgårdskonsten viktiga elementet vatten saknas men de polerade stenarna kan påminna om spegelblankt vatten. Stenarna visar också på designprincipen med det vilda och det kontrollerade då man ser både den ursprungliga stenen och stenhantverket som utförts av människan (Bild 57). Sittbänkarna av gatkantsten har en asiatisk estetik och påminner om designtechniken, *mitate*, där gamla objekt får en ny användning (Bild 58).

Bild 57. En av tre polerade stenar.

Bild 58. Designtechnik- mitate. Sittbänk av återanvänd gatkantsten.

4.5 The Mill house- privat trädgård, Västra Karup

4.5.1 Bakgrund

Vid en privat större förre detta bondgård från slutet av 1800-talet ligger ett nyare gästhus med en japanskinspirerad trädgård. Fastigheten ligger i Västra Karup i Skåne. Gästhuset byggdes mellan 2000-2001 och är ca. 50 m² stort. Det innehåller ett litet kök, sovloft, allrum, bastu och ett kallbad (Elmberg 2004). Det är Wingårdhs Arkitektkontor som har ritat huset och designat inredningen till huset. Gästhuset ersatte en förfallen kvarnbyggnad och fick namnet The Mill house. Arkitekterna fick fria händer av ägaren att skapa ett hus som skulle smälta in i naturen (The Nordic Magasin). Ägarens enda önskemål var ett kallbad utomhus. Materialen i huset består genomgående av ek, kalksten och glas. Huset som har skjutbarna dörrar mot trädgården påminner om ett japanskt tehus med sitt enkla uttryck. Gästhusets kalksensgolv fortsätter utanför glasdörrarna och binder på så vis ytterligare samman ute och inne (The Nordic Magasin).

Husets ägare berättar att det var Wingårdhs som föreslog en japanskinspirerad trädgård och att det skulle passa bra både till det färdiga huset och till platsen (Bild 59). Landskapsarkitekten Per Friberg som tidigare hade gestaltat om gårdsplanen och parken runt det stora boningshuset blev tillfrågad, att rita en japanskinspirerad trädgård till gästhuset, men avböjde bestämt. Det blev i stället dåvarande landskapsarkitektgruppen NOD, Natur Orienterad Design, som gestaltade trädgården med inspiration från den japanska trädgårdskonsten (Dieden 2014). I ett tidigare kandidatarbete (Fraklin 2012) har Anders Mårsén intervjuvats angående NOD och Gunilla Brandolins gestaltning av Vandringen och Stillhetens trädgården vid Yasuragi spa och konferenscenter på Hasseludden i Stockholm. Där beskrivs att utgångspunkten för gestaltningen har varit olika koncept och tekniker från den japanska trädgårdskonsten som bygger på filosofier som *ma*, *yin-yang*, *wabi-sabi*, och lånat landskap i kombination med den svenska naturen. NOD valde där växter med tanke på variation under året och arbetade med sekvenser och riktade utblickar för att trädgården inte ska kunna överblickas på en gång.

Bild 59. Gästhuset och dammen. Hela trädgården smälter in i omgivningen.
Foto: Wingårdhs arkitekter

4.5.2 Gestaltning- exempel designprinciper, tekniker och element

Gestaltarna NOD's kombination av japanska trädgårdsprinciper och den svenska naturen kan även ses i trädgården vid The Mill house. Gestaltningen bygger på en gammal saga om onskans drake, valarnas tummelplats, en huvudlös munk, en vis man och en människa med längtan (Elmberg 2004).

Trädgården och gästhuset är väl omslutna mot omgivningen med en stenmur mot norr, höga bokhäckar mot syd och öst och en bäck med buskage och träd åt väster. Trädgården har två ingångar från söder och två ingångar från norr (Bild 60).

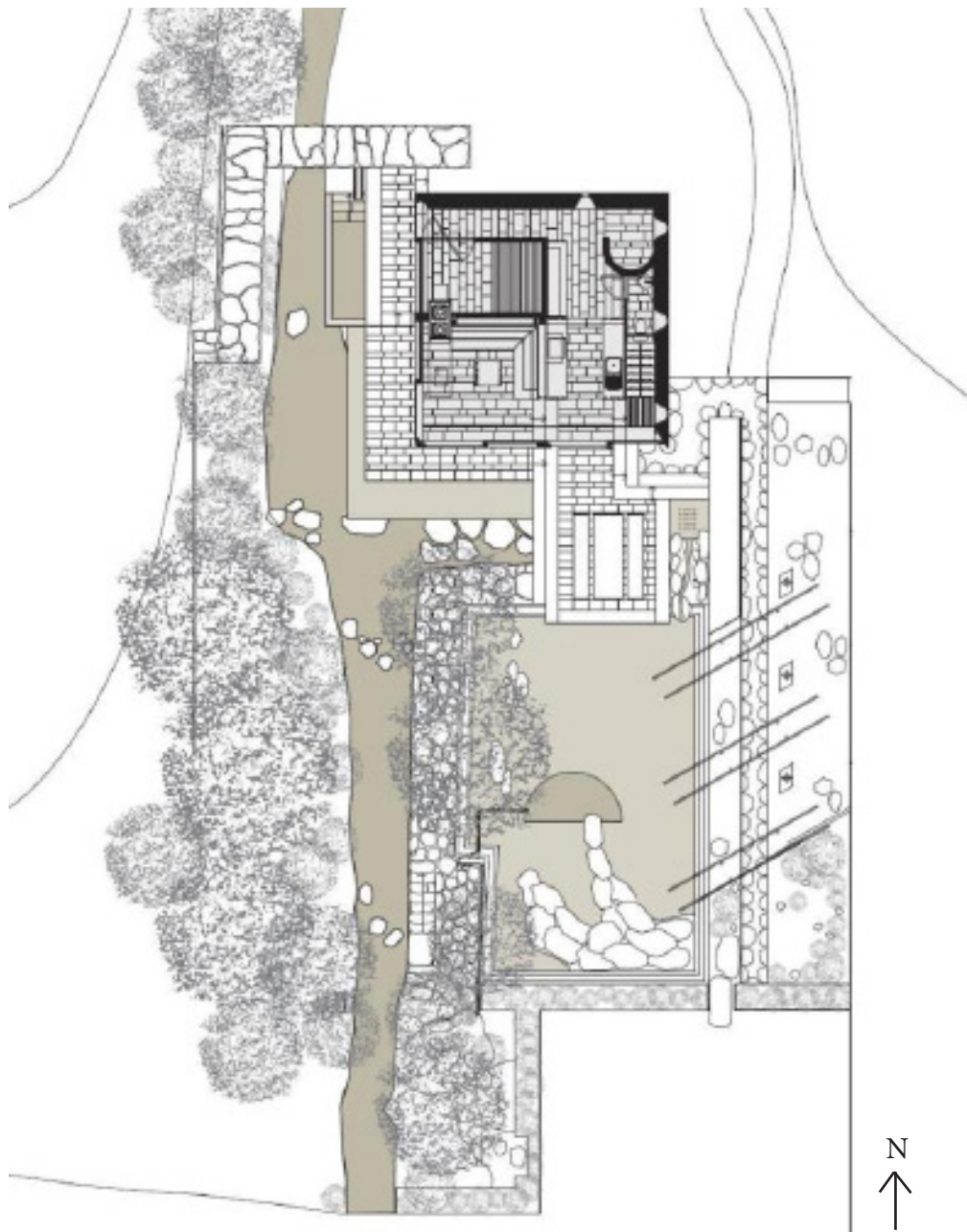

Bild 60. Illustrationsplan. Ej skalenlig. Foto: Wingårdhs arkitekter

Gestaltningen ger en tydlig rumslighet och avskildhet samtidigt som platsen ytterligare ramas in av växtligheten och grönskan utanför trädgården (Bild 60 & Bild 61). Balansen och skalan i gestaltningen kan på så sätt bibehållas utan att påverkas av omgivningen. Trädgården har plana underlag i form av dammen, uteplatsen och gångarna. Stenarna, pilskärmarna och växterna skapar volym i trädgården (Bild 59, Bild 61 & Bild 67). Växtligheten i trädgården är sparsmakad men trädgården lånar likt den japanska trädgårdskonsten effektivt in vegetationen som finns utanför själva trädgårdsrummet (Bild 59, Bild 60 & Bild 72). Förutom bokhäcken så finns några olika sorters ormbunkar och några klippta buxbomsbuskar. På pilskärmarna växer kaprifol (Bild 63). Mot söder finns en cirkulär entré för kvinnor och en rektangulär entré för män (Bild 62 & Bild 63) (Elmberg 2004).

Bild 61. Designprincip- rumslighet. Bokhäck skapar rumslighet och avskildhet.

Bild 62. Symbolik- cirkel, kvinnligt och Yin.

Bild 63. Symbolik- rektangel, manligt och Yang.

De viktigaste gestaltungs-elementen i trädgården är liksom i den japanska trädgårdskonsten vatten och sten (Bild 59, Bild 60 & Bild 65). Vattnet i den rektangulära dammen med stenblocken dominerar upplevelsen av trädgården (Bild 59). Den naturliga bäcken rinner parallellt utmed gestaltningen och är central för platsen då här tidigare fanns en gammal kvarn. Bäcken tillför även ljud av vatten till trädgården. Vatten finns också i en "kanal" av kalksten runt stenläggningen på uteplatsen. Kallbadet som är gjort av kalksten fylls på med vatten från bäcken. Vattent rinner över badets kant och fortsätter sedan ner i bäcken och till dammen (Bild 65 & Bild 66). Både naturstenar och bearbetade stenar har använts i gestaltningen. På baksidan av huset och på sidan av kallbadet finns en stenmur som fungerar som insynskydd (Bild 68). Stenblocken i dammen är som öar i ett hav. Stenar är även placerade i grusrabatten som kontrast till växterna (Bild 67). Det finns flera olika gånger och ytor med olika typer av stenläggning (Bild 63 & Bild 64).

Bild 64. Olika material möts. Häcken döljer ingången till trädgården.

Bild 65. Bäcken, kallbadet och uteplatsen av kalksten. Foto: Wingårds arkitekter

Bild 66. Designelement- vatten och sten. Kallbadet fylls med vatten från bäcken.

Bild 67. Asymmetri och stenelement.

Trädgården går ej att överblicka från en plats. Det finns inga grindar in till trädgården men alla ingångar är mer eller mindre dolda. Med tvära svängar och vinklar på gångarna passerar man förbi olika "hinder" i form av häckar och murar för att komma in i trädgårdsrummet. (Bild 68, Bild 69, Bild 70 & Bild 71). Detta gör att trädgården uppfattas som större eftersom man bara upplever en bit av trädgården i taget. En stenlagd promenadgång fungerar som en förträdgård från den södra entrén (Bild 69). Här råder asymmetri då de olika sidorna om gången är olika breda och man passerar genom diagonalt ställda pilskärmar (Bild 63 & Bild 69). Naturstenar finns i grusrabatterna och är placerade i små grupper bestående av ett ojämnt antal stenar som förstärker asymmetrin.

Bild 68. Ingång med mur som skärmar av och måste rundas.

Bild 69. Ingång med tvär sväng och växter skapar hinder.

Bild 70. Ingång till den japanskinspirerade trädgården från norr.

Bild 71. Ingång med bokhäck som skärmar av och som måste rundas.

I det större trädgårdsrummet råder också en tydlig asymmetri i balansen. Både dammen, stenblocken i dammen och den stenlagda uteplatsen är förskjutna i sidled (Bild 59 & Bild 60). Den större stenformationen i dammen längst i söder fungerar som blickpunkt och är inte centrerad utan har sin tyngdpunkt åt ena sidan. Inspiration från designtekniken, *shakkei*, kan ses i stenformationen som har lånat sitt uttryck av utsikten av landskapet bakom den södra bokhäcken (Bild 72). Från uteplatsen kan man vid klart väder se Kullaberg från platsen där bild 72 är tagen. Stenformationen vid dammens slut föreställer Kullaberg (Bild 72). (När den presseringen som på vintern används som skydd på bilden är borttagen.)

Bild 72. Designteknik- asymmetri och lånat landskap, shakkei.

Bild 73. Designprincip- vilt och kontrollerat. Balans mellan natur och stikt gestaltning.

I trädgården finns tydliga kontraster mellan det vilda och det av människan kontrollerade. Bäckens slingrar fram utmed "vild" natur på ena sidan vilket kontrasterar mot de stramt klippta bokhäckarna och den raka stenläggningen på andra sidan (Bild 59, Bild 66 & Bild 73). Designtekniken att ge gamla föremål ny användning, *mitate*, kan ses i kvarnstenen som har fått en ny användning och ingår i trädgårdens stenläggningen (Bild 75). Gamla brädor och en natursten är en bänk i trädgården (Bild 74).

Bild 74. Designteknik- mitate. Sittbänk av natursten.

Bild 75. Designteknik- mitate. Kvarnsten används som hållare till ett eldfat.

4.6 Landskrona konsthall- Japansk trädgård

4.6.1 Bakgrund

Ulla Molin var 80 år gammal när hon 1989 gestaltade en japanskinspirerad trädgård till atriumgården på konsthallen i Landskrona (Bild 76). Trädgården uppfördes i samband med en minnesutställning över en japansk konstnär, Nobu Uta Hilding, från Landskrona (Landskrona stad). Trädgården anlades i samarbete med Löddeköpinge plantskola. I en intervju inför invigningen beskrivs några av Ulla Molins tankar inför anläggandet av den japanskinspirerade trädgården. ”Nu blir det mer en japansk trädgård på ren svenska men jag vet nog hur den ska se ut ändå” (LENN 1989). I atriet fanns tre stora träd när trädgården skulle anläggas. LENN skriver att det var en björk, en kastanj och en bok som Ulla Molin egentligen inte ville ha eftersom de skuggade för mycket. Hon var orolig för växternas etablering. Däremot var hon inspirerad av själva byggnaden som hon beskrev ”Det är lite japanskt över det hela” (LENN 1989). Det hon framförallt tilltalades av var konsthallens höjd, enkelhet och att byggnaden står över marken och känns lätt. Inför Landskrona Stads 600-års jubileum renoverades trädgården. Ett av de stora träden hade redan tidigare tagits ned och nu togs också de två sista träden ned. I och med detta så blev nog atriumgården mer som Ulla Molin hade tänkt sig från början (Bild 76) (Wibrand 2014).

4.6.2 Gestaltning- exempel designprinciper, tekniker, element

I Ulla Molins instruktioner beskrivs innehållet i trädgården (bilaga 1). Där beskrivs japanska designelement som en urholkad sten för vatten, trampstenar, en bro och en stenlykta (Bild 77 & Bild 81). Dessa finns kvar i trädgården enligt beskrivningen och i bilder från när trädgården anlades kan man se att trädgårdens övergripande gestaltning väl överensstämmer med hur den ser ut i dag. Det ursprungliga växtmaterialet är dock förändrat jämfört med innehållet i Molins skriftliga beskrivning. Ulla Molin skriver själv i sina instruktioner att element som en stor sten och en skärm ska vara vid ingången till tecermonin (Bild 81) samt att en stor urholkad sten för vatten (Bild 77) också ingår i den japanska tecermonin. I beskrivningen finns dessutom en beskrivning av bambuskärmar, sittbänkar med runda japanska kuddar och utomhus bonsai som skulle placeras innanför glasväggarna mot atriet. Stenfundament till den japanska lyktan som i förslaget föreslås vara en gammal grindstolpe finns inte på platsen i dag. En räfsa skulle också införskaffas för att göra vågor i stenkrossen så att det påminner om vågor i vatten.

Bild 76. Atriumgården 2014 med den japanska trädgården efter förnyelsen av trädgården.

I trädgården finns en rundel med stenkross i en för Ulla Molin typisk form som föreställer vatten (Bild 77 & Bild 79)). Små stenar är placerade vid trampstenarna och runt vattenstenen (Bild 77). De ska föreställa vattenskvalpet vid den stora stenen. I och med att 3 st träd tagits ned så finns det nu 3 st stubbar på platsen (Bild 78). I Ulla Molins beskrivning finns även önskemål om en mossbevuxen stubbe (Bilaga1).

Bild 77. Stilisert vatten och vattensten.

Bild 78. Ormbunkar, murgröna och buxbom.

Växter som Molins föreslog beskrivs i listan som 3 st bambu, 3 st lönnar, evigt gröna buskar som kan ersätta japanernas klippta azaleor förslagsvis 6 st buxbom eller liguster, *Avena glauca* 10 st att plantera under bron, 10 st *Andromeda japonica*, stensöta från skogen, *Asplenium acolopendrium* från plantskola och *Sagina hortensis* som ersättning för mossor. I tidningsartikeln (LENN 1989) nämns dock ett lite annat urval av växter som exempel på vad som planterades. Där nämns japansk lönn, hasselört, murgröna och rogersia.

Bild 79. Bild av trädgården innan träden togs bort. Foto: Landskrona konsthall.

En renovering av Ulla Molins trädgård genomfördes 2012 av Råga Hörstad plantskola. Träden togs ned och nya växter planterades. Dessa växter stämmer väl överens med växter som nämns i tidigare artikel inför invigningen av trädgården. Växter som planterades var *Acer dissectum* 'Osakazuki', *Acer shirasawanum* 'Aureum', *Buxus sempervirens*, *Hedera helix*, *Asarum europaeum*, *Rodgersia aesculifolia*, *Polipodium vulgare* och *Phyllostachys nigra* 'Boryana' (Wibrand 2014). Jämfört med Ulla Molins ritning av trädgården och det äldre fotografiet (Bild 79) kan man se att träbron i dag har en något förändrad utformning.

Bild 80. Designelement- stenlykta, träbro, ormbunkar och bambu.

Bild 81. Designprincip- gångar. En större platt sten markerar ingången.

5 Diskussion

Det har varit svårt att hitta strikt vetenskapliga artiklar för detta arbete som behandlar den japanska trädgårdskonstens introduktion i Sverige. För att kunna beskriva de olika trädgårdsarkitekternas tankar om hur de har tänkt kring appliceringen av den japanska trädgårdskonsten vid gestaltningen har jag letat bland olika sorters källor och böcker för att finna information. Det gör att detta arbete inte har en strikt vetenskaplig underbyggnad men jag har tyckt att det varit intressant att ur ett mer historiskt perspektiv samla ett urval trädgårdsarkitekters tankar kring ämnet.

Avsnittet om den japanska trädgårdskonstens olika designprinciper, tekniker och element är endast avsett som en kort introduktion av ett mycket komplext ämne. Syftet med de olika platsstudierna i detta arbete har varit att visa exempel på hur man vid några olika trädgårdsrum i södra Sverige har förhållit sig till och inspirerats av den japanska trädgårdskonsten. Resultatet av platsstudierna visar på exempel och ger inte någon heltäckande bild. Att göra ett färre antal platsstudier och analysera dem djupare och mer strukturerat skulle kunna vara ett förslag till ett annat framtida examensarbete.

Hur introducerades då den japanska trädgårdskonsten i Sverige? Detta arbete ger inte hela svaret på detta men jag hoppas att det genom de exempel som presenteras i arbetet ändå ska ge en uppfattning av hur kunskap och inspiration från Japan kom till västvärlden och sedan på olika sätt spreds och applicerades i vår kultur. De japanska gränser öppnades upp sent för västvärlden efter sin långa "frivilliga" isolering 1854. 160 år är en kort tid om man ser det ur ett historiskt perspektiv. Det gör det unikt i och med att våra kulturer har utvecklats olika och inte influerat varandra nämnvärt förrän så sent som på 1800-talets mitt. Det gör det också både spännande och svårt när vi vill använda den japanska trädgårdskonsten i en helt annan kontext här i västvärlden. Under detta arbete har det för mig blivit tydligt med vilken stor respekt olika trädgårdsarkitekter hanterar och har hanterat komplexiteten när de har inspirerats och applicerat delar av den japanska trädgårdskonsten i Sverige. I bland har respekten varit så stor att man till och med valt att inte använda sig av den japanska trädgårdskonsten som inspiration vid gestaltningen.

Trots att vi i dag mycket lättare kan få tillgång till kunskap om den japanska trädgårdskonsten genom t.ex. böcker, internet och resor till Japan så krävs det mycket av den som vill sätta sig in i ämnet. Att nå en djupare förståelse och kunskap för att kunna omsätta de kvaliteter som den japanska trädgårdskonsten och traditionen har att erbjuda är inte helt enkelt för oss som lever med "västliga glasögon". Det finns många olika trösklar som vi behöver passera både intellektuellt och känslomässigt för att förstå på ett djupare plan. Det finns många grundläggande begrepp och föreställningar som skiljer sig åt som t.ex. naturuppfattning, uppfattning om tid och rum. Flera författare b.l.a. Keane poängterar i boken *Japanese garden design* vikten av att vi förstår och förhåller oss till de olika religiösa, filosofiska och kulturella betydelserna i den japanska trädgården när vi ska applicera de japanskinspirerade trädgårdarna utanför Japan. Samtidigt är inspirationen ömsesidig och de japanska trädgårdsarkitekterna hämtar inspiration från väst vilket påverkar den moderna trädgårdskonsten i Japan.

För mig har det under arbetet blivit tydligt hur väl insatta och kunniga svenska trädgårdsarkitekter och landskapsarkitekter i Sverige faktiskt varit i den japanska trädgårdskonsten och blomsterkonsten från sekelskiftet och framåt. Den japanska trädgårdskonsten har varit en viktig inspiration och påverkat många av Sveriges mest betydelsefulla trädgårdsarkitekter och landskapsarkitekter i modern tid. Även om det är långt ifrån alla av dem som har gestaltat specifika japanskinspirerade trädgårdar. Utifrån den aspekten tycker jag det är intressant att konstatera att den japanska trädgårdskonsten med dess principer och tekniker inte alls finns med i den utbildning till trädgårdsingenjör med designinriktning som jag precis håller på att avsluta.

De 6 olika platsstudierna har bidragit med olika insikter, funderingar och tankar.

Det är nu 100 år sedan Rudolf Abelin som en av de första trädgårdsarkitekterna i Sverige anlade sin japanskinspirerade trädgård i Norrviken. Han förutspådde att den japanska trädgårdskonsten hade stora uppgifter att fylla för den svenska trädgårdskonsten. Det är intressant att konstatera att den diskussion och debatt som då fördes på hans tid, om med viken autenticitet man ska gestalta japanskinspirerade trädgårdar i Sverige, känns lika aktuell i dag. Abelins sätt att applicera den japanska trädgårdskonsten i den svenska naturen kan fortsätta att fungera som ett lyckat exempel och vara något att bli inspirerad av även i framtiden. Här förutsätts dock att man har tillgång till en plats som ligger inbäddad i ett stycke svensk natur. Om naturen själv mot förmodan skulle glömma bort hur den skapar bäckar och små vattenfall i skogen så tycker jag absolut att den ska åka och besöka den japanskinspirerade delen i Norrviken och bli inspirerad.

Under arbetets gång har jag stött på ett annat förhållningssätt hos två av personerna som i litteraturen benämns som inspirerade av Japan. Landskapsarkitekt Per Friberg avböjde bestämt en förfrågan om att rita en japanskinspirerad trädgård vid privatträdgården i Västra Karup. Enligt Dieden (2014) ska han ha uttryckt att något i stil med att ”Japanska trädgårdar är fina i Japan men inte på Bjärehalvön”. Ungefär samma inställning tror jag att Sven-Ingvar Andersson hade. I boken *Tre tre mästare, tre trädgårdar* skriver Lotte Möller ”Egentligen tyckte Sven-Ingvar Anderson illa om japanska trädgårdar i här i Skandinavien. De ser oftast tillgjorda ut.” (Möller 2006, s. 213). Han skrev också själv i *Ronneby brunns jubileumsbok* ”Det finns runt om i Europa trädgårdar som kallas för japanska, därför att de innehåller en från gardencentret inköpt stenlykta, två rödblådiga dvärglönnar och tre ruggar bambu; allt arrangerat som en ö i gräsmattan. I bästa fall är det ett trevligt dekorationselement. Japansk trädgård är det inte.” (Andersson 2005, s.183). Det är väl tur för oss alla att Sven-Ingvar Andersson hittade en redan färdig japansk trädgård i Brunnskogens natur som bara skulle plockas fram och att han dessutom hade en duktig japansk elev så att den fina japanska trädgården vid Ronneby brunn blev till.

I den botaniska trädgården i Göteborg kan man se att det egentligen inte behövs några typiska japanska designelement för att skapa en speciell känsla som ger associationer till Japan. I den kuperade terrängen med berg i dagen plockas bitar av den svenska naturen in i trädgården. Detta sker bland annat med hjälp av mossan, naturlika stengångar och andra naturlika planteringar som vyer. Detta skapar ett uttryck och en känsla som känns igen från den japanska trädgården såväl som från den svenska naturen t.ex. mattorna av mossor i den småländska granskogen.

Det har också varit intressant att få ta del av och undersöka tankarna bakom landskapsarkitekt Helén Nordins gestaltningen vid Furutorpsplatsens nordvästra entré. Det är ett offentligt rum i staden där hon egentligen inte haft någon avsikt att skapa ett japanskt trädgårdsrum. Däremot har hon använt sig av några typiska designelement från den japanska trädgårdskonsten. Det är tänkvärt att med bara några få starka designelement som sten, körsbärsträd, bambu och trampstengångar har platsen fått ett uttryck som allmänheten uppfattar som japansk. Platsen erbjuder också en känsla som gör att många kommer hit för att sitta ned och ta en paus. På våren väcker den intensiva körsbärsblomningen uppmärksamhet. Det har varit lärorikt att studera en gestaltning som känns som Japan men egentligen inte ser ut som en japansk trädgård. Det dominerande temat att gestalta med sten har också varit intressant att titta närmare på.

I början på detta arbete plockade jag fram ett tidningsurklipp som jag hade sparat i en pärm i 10 år. Det handlade om trädgården vid the Mill house i Västra Karup. Trädgården finns med i många arkitektmagasin och bilder från trädgården finns också med i boken *Japansk trädgård på svenska*. I och med detta arbete fick jag äntligen möjlighet att titta närmare på trädgården då ägaren bjöd in mig till trädgården. Här kan man hitta inspiration till att gestalta japanskinspirerade trädgårdsrum som inte har direkt tillgång till den svenska naturen. Genom olika avskärmningar har gestalterna på NOD med hjälp av en blandning av designtekniker från den japanska trädgårdskonsten skapat en trädgård som

känns som mycket natur men som egentligen inte alls ligger i naturen. Med uppdelning i olika rum, begränsade utblickar och finurligt dolda ingångar begränsas insynen och den lilla skalan bibehålls. Detta är något att ta lärdom av vid gestaltning framförallt vid mindre villaträdgårdar och trädgårdar som saknar natur runt knutarna.

Det är något speciellt med Ulla Molins gestaltningar och enkelhet som skapar en stämning och känsla av Japan som tilltalar men som också är lite svårt att sätta fingret på och förklara. Avsnittet i arbetet om Ulla Molin och hur hon inspirerats från Japan är bara en början. Här skulle det vara roligt om någon annan ville fortsätta. På biblioteket i Höganäs finns en skattkista att ösa ur med hennes ritningar, tidningsurklipp och böcker. Jag vet bara en japansk trädgård som hon gestaltat och det är den vid konsthallen i Landskrona som finns beskriven i detta arbete. Den är intressant utifrån att den både har likheter med hennes övriga gestaltning och att den skiljer ut sig genom att den faktiskt är gestaltad för att vara en japansk trädgård med inspiration från de japanska tecermonierna. Denna trädgård är också tillgänglig för allmänheten att ta del av då den finns på en offentlig plats. Här har Landskrona stad en tillgång i form av en ganska enkel men unik trädgård gestaltad av Ulla Molin. Den är värd att få sitt grus krattat som vattnets vågor och den omsorg och skötsel som en japansk trädgård faktiskt kräver. Det var roligt att se att trädgården återställts med nya plantor som förhoppningsvis klarar sig bättre nu när de stora träden inte längre skuggar atriumgården. Något som också blev tydligt för mig under arbetet var hur aktuell för sin tid och betydelsefull Ulla Molin och tidskriften *Hem i Sverige* varit för att sprida kunskap och inspiration till allmänheten om japansk trädgårdskonst och kultur.

I framtiden tror jag att de restorativa värden som den japanska trädgårdskonsten kan erbjuda kommer att efterfrågas vid gestaltning såväl i privat som offentlig miljö. Den japanska trädgårdskonsten skulle kunna fylla en viktig funktion vid t.ex. trädgårdsrehabilitering. Jag har inte hittat något exempel på någon trädgårdsrehabilitering i Sverige där den japanska trädgårdskonsten används med syfte att skapa en restorativ miljö för återhämtning. Utomlands finns dock olika verksamheter där inspiration från japansk trädgårdskonst används vid gestaltning där vi i Sverige skulle kunna hämta inspiration. Bland olika artiklar och uppsatser är Charles King Sanders uppsats *Designing Guidelines for effektive hospice gardens using japanese garden principles* ett exempel om man vill hitta inspiration. I Patrik Grahns teorier om betydelsespelrummet beskrivs hur människor utifrån sin psykiska belägenhet och förmåga har behov av natur med olika karaktärer (Grahns 2010). Han har delat in naturen i 8 olika dimensioner som alla ställer olika krav på människor utifrån det gröna rummets karaktär och krav på kommunikation mellan människan och omgivningen. Det är framförallt med de dimensioner som han benämner *rofylld* och *natur* som jag ser att den japanska trädgårdskonsten skulle kunna ha en viktig funktion att fylla vid grön rehabilitering i Sverige. Den dimension som är minst kravfylld kallar han för *rofylld*. Detta är en lugn och tyst plats som visar tecken på omsorg. Här finns inga störande människor, inget ogräs eller skräp. Ljud från vatten, vind och fåglar ger associationer till naturen. Den andra dimensionen som Grahns kallar *natur* påminner om den japanska trädgårdsidealet med en fascination av över den vilda naturen. Här är kraven på kommunikation med omgivningen liksom i den *rofyllda* dimensionen låga. Det kan vara en trädgård som inte ser ut att vara anlagd utan skapad av naturen själv med naturliga stigar och mossiga stenar. Jag kan för den som är intresserad rekommendera att läsa Ulrika S. Stigsdotter och Patrik Grahns artikel *What makes a garden a healing garden*. Kaplan R. och Kaplan S. har också skrivit betydelsefulla artiklar och böcker som utgör en viktig grund till teorier inom den gröna rehabiliteringens område. Det finns redan några studentarbeten som berör den japanska trädgårdskonsten och rehabilitering t.ex. Elin Normann Bjarsells arbete *Zenbuddhistiska meditationsträdgårdar- för ökat välbefinnande i Sverige* men fler arbeten om ämnet vore intressant i framtiden.

Vid den japanska trädgården i Ronneby brunn sitter ett litet plakat där landskapsarkitekt Sven-Ingvar Andersson beskriver sin syn på den japanska trädgårdsfilosofin (Bilaga 2). Där skriver han på slutet

”Den japanska trädgården kan inte användas till något nyttigt.
Men till det nödvändigaste - att finna ro i sig själv.”

6 Källförteckning

Böcker:

Andersson, S-I. (2005). Parken, skogen & de sju trädgårdarna. I: Hogdal, L. (Red.) *Ronneby brunn under trehundra år*. Stockholm: Byggförlaget, ss. 171-189.

Aldén, B. (2006). Landskapsarboretet i Göteborgs botaniska trädgård- där natur och kultur går hand i hand. Möndal: Göteborgs botaniska trädgård.

Blennow, A-M. (1998). Ulla Molin- trädgårdsarkitekt: ett porträtt. Lund: T&M.

Blennow, A-M. (2009). Europas trädgårdar: från antiken till nutiden. Lund: Bokförlaget Signum.

Edh, G. (2006). Genius loci- Norrvikens själ. I: Björkman, I. (Red.) *Norrvikens själ: en hyllning till Rudolf Abelin*. Båstad: Norrvikens trädgårdssällskap, ss. 15-22.

Eriksson, F. (1991). Göteborgs botaniska trädgård. Göteborg: Tre böcker förlag.

Fridh, K. (2004). Japanska rum. Stockholm: Svensk byggtjänst.

Gran, P. & Ottosson, Å. (2010). Trädgårdsterapi: Alnarpsmetoden: att ta hjälp av naturen vid stress och utmattning. Stockholm: Bonnier Existens.

Hansson, M. (1997). De skånska trädgårdarna och deras historia. Lund: Bokförlaget Signum.

Helsingborgs stadslexikon. (2006). Helsingborg: Helsingborgs lokalhistoriska förening.

Hobhouse, P. (2002). Trädgårdskonstens historia 3000 år. Natur och kultur.

Hobson, J. (2011). The art of Creative Pruning. Portland: Timber Press.

Holm, C. (1996). Inspiration från Japansk trädgårdar. Köping: Natur och Kultur.

Höst, M., Regnell, B. & Runesson, P. (2006). Att genomföra examensarbete. Lund: Studentlitteratur.

Kaplan, R. & Kaplan, S. (1989). The experience of nature: a psychological perspective. Cambridge: Cambridge University press.

Keane, M.P. (1996). Japanese garden design. Tokyo: Tuttle publishing.

Lundberg, E. & Lundberg, E. (1941). Svensk trädgård. Stockholm: Rotogravyr.

Mossige-Norheim, R. (2000). Walter Bauer. I: Andersson, T., Jonstön, T & Lundqvist, K. (Red.) *Sveriges trädgårdskonst under 400 år*. Stockholm: Byggförlaget, ss. 230-241.

Möller, L. (2006). Tre mästare- tre trädgårdar: Per Friberg, Gunnar Martinsson, Sven-Ingvar Andersson. Stockholm: Natur och kultur.

Nitzelius, T. (1983). Träd i när och fjärran. Stockholm: LTS förlag.

Nordin, H. (2006). Naturen är konstens moder. I: Björkman, I. (Red.) *Norrvikens själ: en hyllning till Rudolf Abelin*. Båstad: Norrvikens trädgårdssällskap, ss. 49-56.

Rosenholm, D. & Rosenholm, A-C. (2006). En trädgård längs två axlar. I: Björkman, I. (Red.) *Norrvikens själ: en hyllning till Rudolf Abelin*. Båstad: Norrvikens trädgårdssällskap, ss. 57-68.

Trotzig, I. (1990). Japansk blomsterkonst. Lund: Bokförlaget Signum.

Tidskrifter:

- Gustavsson, E. (1999). Flora och Bibliotek. *Utblick Landskap*, vol.1, ss. 30-39.
- Molin, U. (1954). Japanska trädgården: I Norrviken- Båstad. *Hem i Sverige*, vol. 8, ss. 284-285.
- Nitzelius, T. (1953a). Detta måste vara trädgårdskonst. *Hem i Sverige*, vol 2, ss. 54-57.
- Nitzelius, T. (1953b). På växtjakt i fjärran östern. *Hem i Sverige*, vol 2, ss. 117-123.
- Rudolph, R. C. (1974). Thunberg in Japan and his Flora Japonica in Japanese. *Monumenta Nipponica*, vol. 29 (2), ss. 163-179.

Studentarbete:

- Franklin, H. (2012). Japanska trädgårdar, på svenskt och japanskt vis. Sveriges lantbruksuniversitet. Landskapsarkitekturprogrammet. (Kandidatarbete 2012:XXXX)
- Linder, P. (1999). Japanska träd och buskar för Sverige. Sveriges lantbruksuniversitet. Trädgårdsingenjörsprogrammet. (Examensarbete, C- nivå)

Tidningsartiklar:

- Elmberg, E. (2004). Japan och Öland möts på Bjärehus. *Helsingborgs dagblad*, 18 april.
- LENN. (1989). Japansk trädgård i konsthallen. Nordvästra Skånes Tidningar, 19 augusti.

Elektroniska källor:

Helsingborgs stads (2014), Furutorpsplatsen(online), tillgänglig via <http://www.helsingborg.se/Medborgare/Uppleva-och-gora/Friluftsliv-och-motion/Parker/Furutorpsplatsen/> (2014-03-10)

Göteborgs botaniska trädgård (2014), tillgänglig via <http://www.gotbot.se> (2014-02-12)

Landskrona stad (2014), Landskrona konsthall(online), tillgänglig via <http://www.landskrona.se/Om-konsthallen.aspx/>(2014-03-10)

Ronneby kommun (2014), Japanska trädgården(online), tillgänglig via <http://www.ronneby.se/sv/bygga-bo-miljo/parker-och-natur/ronneby-brunnspark/tradgardar/japanska-tradgarden/> (2014-02-12)

The Nordic Magazine in America (2014), The Mill House (online). tillgänglig via http://www.nordicreach.com/its_about/architecture/99/

Otryckta källor:

Gustavsson, E, 1998, Litteratur i Ulla Molins bibliotek avseende trädgård, landskap, arkitektur och konst. En sammanställning av en registrering genomförd i mars 1998, Institutionen för landskapsplanering Alnarp, SLU. (Stencil)

Muntliga källor:

Aldén B. telefonsamtal 2014-0314

Dieden J. telefonsamtal 2014-01-14

Nirdin H. telegonsamtal och mail 2014-03-11

Wibrand B. telefonsamtal och mail 2014-03-13

Bilaga 1:

Japansk trädgård Landskrona konsthall, Ulla Molins beskrivning av innehåll. Landskrona Stad.

Bilaga 1

Japansk trädgård, Landskrona Konsthall

Kross 8-10 mm

Jord och torvmull för plantering

Stor sten urholkad för vatten. ingår i teaceremonien

Stor flat sten vid ingången till teaceremonien

Trampstenar, 15-20 st., samt småstenar för skvalpet vid den stora stenen

Om möjligt en mossbeläppen stubbe från skogen

Bro enl. foto och ritning

Stenlykta på naturstensfundament (gamal grindstolpe)

Bambuskärr till dörren framför atriet. (Markerar ingången till teaceremonien). Flätning efter foto och ritning

Bambuskärrar, 3 st. för att bryta insyn genom de stora glasytorna. Bambukäppar från Weibulls

Bambustaket, 6,5 sträckmeter, ett placeras innanför - eller utanför? - glaset vid gaveln av atriet. enl. foto

För sittbänken runt atriet runda japanska kuddar. (Jap. Magasinet)

Likadå två utomhusbänkar. Ett par pepparslykter för kvällsbelysning
En välslöjdad fågelholk enl. foto

Bässa för växter i krosset

Växter:

Bambu, 3 st. till längd och omfång, välvalda ex.

Lönnar, 3 st. i välvald förgrening och höjd

Buskar, evigtgröna, som kan ersätta japanernas klippta azaleor.

Föreslagsvis Buxus eller Liguster, 6 st.

Avens glauca, 6-10 st., för plantering under bro

Andromeda japonica, 10 st.

Stensöta från skogen. Asplenium scolopendrium från plantskola

Likadå Sagina hortensis som ersättning för skogsmossor

Val av växter övervakas av Dr. Linder oiv. tillverkning samt

eventuellt anordning

JAPANSK TRÄDGÅRDSFILOSOFI

Det är mycket som hindrar oss västerlänningar att uppskatta värdet i en japansk trädgård. Först vaneföreställningar om hur en trädgård bör se ut. Den allmänna föreställningen hos oss är att den skall vara brukbar. Man skall kunna uppehålla sig på gräset, man skall kunna sitta i solen på en insynsskyddad plats mm. Barnen skall kunna leka i den, den skall producera frukt, blommor till buketter och grönsaker. Om vi inte skall använda den som bruksträdgård så skall den åtminstone imponera på grannar och goda vänner.

Alla dessa krav som vi ställer på en trädgård skulle en japan inte förstå. En japansk trädgård uppfyller således ej heller knappast något av våra krav. Detta är en kulturell tröskel.

Den japanska trädgården är, säger man, uttryck för en väv av filosofi, religion, livsform och allmän mentalitet, som är så speciell och så komplex, att det synes hopplöst för oss att försöka förstå den. Samma sak kan man kanske säga om japansk poesi, japansk film och japansk bildkonst. Och likaväl bevekas vi av dikterna, fascinerats av filmerna och tar konsten till oss både den gamla och den nya.

Det finns ytterligare en tröskel, att tillåta sig "släppa loss" egna fantasier och att vi vågar ge oss hän. Det är också ett hinder att vi inte är vana vid att se trädgården som ett estetiskt uttryck, att uppleva den som konst. Konst är alltid knutet till sin tid och till platsens mångartade förutsättningar och prägel. Men är den god, så bär den också i sig själv något som är tidlöst och universellt och är därför tillgänglig för alla som är öppna och mottagliga.

Så är det med den japanska trädgårdskonsten. Den dyrkar själva tidlösheten och människans allra mest grundläggande förhållande till materien, naturen. Det gör den genom den estetiska upplevelsen. Inte genom intellektuell tillvändelse, utan genom den omedelbara upplevelsen av färger, former och den okontrollerbara ström av känslor, som upplevelsen sätter igång. Här ligger, tror jag, den stora skillnaden mellan japanska trädgårdar och västerländska

Den japanska trädgården kan inte användas till något nyttigt. Men till det nödvändigaste - att finna ro i sig själv. Sådana kunde ju också våra trädgårdar vara, och några få är det. Men kunskapen om annan kulturs trädgårdar kan kanske hjälpa oss över tröskeln.

Sven-Ingvar Andersson